

Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj

Janjanin, Isabell

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University North / Sveučilište Sjever**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:122:050927>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

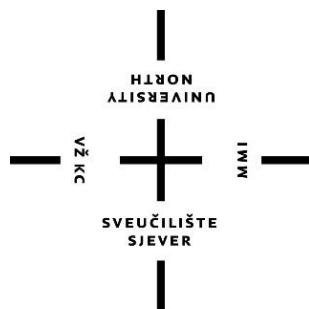
Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-16**

Repository / Repozitorij:

[University North Digital Repository](#)

Sveučilište Sjever

Završni rad br. 202/NOV/2021

Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj

Isabell Janjanin, O336028404

Koprivnica, rujan, 2021. godine

Sveučilište Sjever

Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo

Završni rad br. 202/NOV/2021

Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj

Student

Isabell Janjanin, O336028404

Mentor

Luka Daniel Borčić, doc. art

Koprivnica, rujan, 2021. godine

Prijava završnog rada

Definiranje teme završnog rada i povjerenstva

ODJEL	Odjel za komunikologiju, medije i novinarstvo		
STUDIJ	preddiplomski sveu ilišni studij Novinarstvo ☐		
PRISTUPNIK	Isabell Janjanin	MATIČNI BROJ	3345/366
DATUM	30. 8. 2021.	KOLEGIJ	Vizualna komunikacija i novi mediji
NASLOV RADA	Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj		
NASLOV RADA NA ENGL. JEZIKU	Contemporary art photography in Croatia		
MENTOR	Luka Daniel Bor i	ZVANJE	doc. art
ČLANOVI POVJERENSTVA	1. doc. dr. sc. Mario Periša, predsjednik		
	2. izv. prof. dr. sc. Iva Rosanda Žigo, lanica		
	3. doc. art Luka Daniel Bor i, mentor		
	4. doc. dr. sc. Irena Radej Mili i, zamjenska lanica		
	5. _____		

Zadatak završnog rada

BROJ	202_NOV_2021
OPIS	<p>Tema je ovog završnog rada suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj, a zadatak rada je istražiti fotografsku scenu, sve njene prednosti i nedostatke te njen razvoj kroz povijest sve do danas. Istraživanje te razumijevanje problematike struke glavni je dio istraživačkog rada. Izabrani sugovornici blisko su povezani s različitim komponentama suvremene hrvatske fotografske scene. Pristupnica u radu odgovara na sljedeća istraživačka pitanja: kakvo je obrazovanje umjetnika fotografa u Hrvatskoj, koje su najveće poteškoće s kojima se susreću fotografi, koje su prednosti i nedostaci hrvatske fotografske scene te na koje se načine dodatno može popularizirati suvremena umjetnička fotografija. U radu je potrebno:</p> <ul style="list-style-type: none">- istražiti povijest umjetničke fotografije u Hrvatskoj;- analizirati sustav obrazovanja (umjetnika) fotografa u Hrvatskoj;- ukazati na koje načine se može fotografija popularizirati;- definirati mrežu sugovornika kako bi se detektirala problematika struke;- prepoznati najveće poteškoće s kojima se susreću fotografi u Hrvatskoj;- predložiti moguća rješenja za navedenu problematiku.

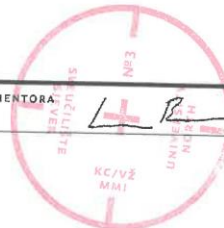
ZADATAK URUČEN

30.8.2021

POTPIS MENTORA

L. B.

SVEUČILIŠTE
SJEVER

Predgovor

Oko slikara se često zaustavlja ondje gdje običan čovjek ne zapaža ništa neobično. Slučajni odsjaj sunca, sjena koja pada na puteljak, prastari hrast ili kamen pokriven mahovinom, može pobuditi misli, osjećaje i slikovite preodžbe. (...) Fotografija ima moć proširenja naše vizije, a time i razumijevanja svijeta. (Želimir Košćević, Fotografska slika)

Tema ovog završnog rada proizašla je iz vlastitog interesa i ljubavi prema suvremenoj umjetničkoj fotografiji.

Želim se zahvaliti mentoru, doc. art Luki Danielu Borčiću koji je tijekom zadnjih nekoliko mjeseci bio prepun ideja, strpljenja, podrške i motivacije. Posebno se želim zahvaliti Lei Vene, Bojanu Mrđenoviću i dr. sc. Sandri Križić Roban što su izdvojili svoje vrijeme i pristali na intervju. Također se želim zahvaliti mojim roditeljima i prijateljima koji su bili velika podrška i motivacija tijekom pisanja završnog rada.

Sažetak

Tema je ovoga završnog rada suvremena fotografija u Hrvatskoj s naglaskom na umjetničku fotografiju i kreiranje autorskih radova. Poveznica između novinarstva i suvremene umjetničke fotografije nalazi se u samim medijima i autorskim tekstovi. Novinarski žanrovi poput kritike, osvrti i komentara čine nezaobilazan dio fotografske scene te sudjeluju u njenom razvoju. Cilj je rada istražiti različite komponente fotografske scene koji uključuju povijest fotografije u Hrvatskoj koja je zaslužna za današnji razvitak scene, zatim edukaciju i obrazovanje fotografa umjetnika te natječaje i *web*-portale koje kroz ovaj rad promatram kao alate koji pridonose popularizaciji fotografije. Najveći dio rada odnosi se na problematiku struke te interes javnosti. Istraživački dio rada sastoji se od analize prednosti i nedostataka fotografske scene u Hrvatskoj te problematike s kojom se susreće struka. Hipoteza postavljena na samom početku rada ispostavila se točnom. Konačni rezultat istraživanja pokazuje kako suvremena umjetnička fotografska scena u Hrvatskoj nije dovoljno razvijena iako ima vrlo velik potencijal, uz interes struke te dijelom i društva, odnosno javnosti. U samom istraživanju i zaključku rada nude se mogućnosti i rješenja koji će omogućiti razvoj scene i ukloniti poteškoće s kojima se susreću fotografi u Hrvatskoj. Krajnji je cilj ovog rada razotkrivanje problematike fotografske scene te predlaganje rješenja koja će omogućiti njen razvoj, a samim time i povećati potražnju na tržištu rada.

Ključne riječi: *suvremena umjetnička fotografija, hrvatska fotografska scena, umjetnost, autorski radovi, fotografija*

Abstract

The topic of this final work is contemporary photography in Croatia, the emphasis is on art photography and the creation of the author's works. The link between journalism and contemporary art photography is found in the media themselves and authorial texts. Journalistic genres such as criticism, reviews and commentary form an unavoidable part of the photographic scene and take part in its development. The aim of this paper is to explore various components of the photographic scene that include the history of photography in Croatia, which is responsible for today's development of the scene, education and training of photographers, artists competitions and web portals which I view as tools that contribute to the popularization of photography. Most of the work is related to the issues of the profession and the interest of the public. The research part of the paper consists an analysis of the advantages and disadvantages of the photographic scene in Croatia and the issues faced by the profession. The hypothesis set at the very beginning of the work turned out to be correct. The final result of the research shows that the art photography scene in Croatia is not sufficiently developed, although it has a very large potential and interest of the profession and partly from society, ie the public. At the research and the conclusion of the paper, possibilities and solutions are offered that will enable the development of the scene and remove the difficulties faced by photographers in Croatia. The ultimate goal of this work is to improve the Croatian art scene and find solutions that will enable its development, and thus increase the demand on the labor market.

Keywords: *contemporary art photography, Croatian photographic scene, art, author's works, photography*

Popis korištenih kratica

ADU Akademija dramske umjetnosti

AEM Agencija za elektroničke medije

UZF Ured za fotografiju

AICA Hrvatska sekcija Međunarodnog udruženja likovnih kritičara

TV Televizija

MA Diplomski studij

CEFFT Centar za fotografiju, film i TV

MSU Muzej suvremene umjetnosti

Sadržaj

1. UVOD.....	6
2. POVIJEST FOTOGRAFIJE U HRVATSKOJ.....	8
2.1. ZAGREBAČKA ŠKOLA FOTOGRAFIJE.....	9
2.2. PROŠIRENA FOTOGRAFIJA	12
2.3. RAZVOJ FOTOGRAFIJE DEVEDESETIH GODINA U HRVATSKOJ.....	16
2.4. ULOGA OMLADINSKOG ČASOPISA POLET U FORMIRANJU SUVREMENE UMJETNIČKE FOTOGRAFSKE SCENE	19
3. OBRAZOVANJE I EDUKACIJA FOTOGRAFA	24
3.1. AKADEMIJA DRAMSKE UMJETNOSTI – ADU, ODSJEK SNIMANJE.....	25
4. POPULARIZACIJA FOTOGRAFIJE	26
4.1. MEĐUNARODNI FOTOGRAFSKI NATJEČAJI KAO ALAT POPULARIZACIJE.....	26
4.1.1. <i>Međunarodni festival fotografije – Organ Vida</i>	<i>26</i>
4.1.2. <i>Međunarodni festival fotografije – Rovinj Photodays</i>	<i>28</i>
4.2. WEB-PORTALI KAO ALAT POPULARIZACIJE FOTOGRAFIJE.....	29
4.2.1. <i>Vizkultura</i>	<i>29</i>
4.2.2. <i>Kulturpunkt.....</i>	<i>30</i>
4.2.3. <i>Suvremena hrvatska fotografija</i>	<i>31</i>
5. URED ZA FOTOGRAFIJU.....	32
6. STAVOVI I PROBLEMATIKA STRUKE.....	34
6.1. RAZVIJENOST FOTOGRAFSKE SCENE U HRVATSKOJ – PREDNOSTI I NEDOSTACI	36
6.2. EDUKACIJA I OBRAZOVANJE FOTOGRAFA	37
6.2.1. <i>Uvođenje Preddiplomskog studija fotografije</i>	<i>39</i>
6.3. PROBLEMATIKA STRUKE	40
6.4. PORTAL KAO ALAT POPULARIZACIJE FOTOGRAFIJE.....	41
6.5. INTERES JAVNOSTI I POSTOJANOST PUBLIKE.....	42
7. ZAKLJUČAK.....	44
8. LITERATURA	47
9. POPIS SLIKA.....	51

1. Uvod

Među najsajajnije otkrića, što ih u znanosti ovoga stoljeća učiniše, ide nedvojbeno fotografija (svjetlopis). I izumiće fotografije neostade jedino svojinom nauke i znanosti nego uđe odmah u svakodnevni život. (Koščević, Želimir. 2000. Fotografiska slika: 160 godina fotografske umjetnosti, 2000.)

Jedna od najpopularnijih grana vizualnih umjetnosti jest fotografija. Razvoj tehnologije znatno je popularizirao umjetnost, uključujući i samu fotografiju. Fotografija je postala medij svakodnevnog života. Bilo da je riječ o amaterskoj ili profesionalnoj opremi, ovaj medij zastupljen je u gotovo svim ljudskim djelatnostima. U počecima razvoja fotografije cilj je ovog medija bio istinski prikazati okolinu i trenutak u kojemu je slika nastala (dokumentarna fotografija), no s daljnim razvojem otkriveni su novi žanrovi i stilovi fotografije. Danas postoji na desetke različitih žanrova fotografije, a neki od najpoznatijih su: portretna fotografija, ulična fotografija, ratna fotografija, modna, reklamna, fotografija akta, makro i mikrofotografija te fotografija prirode. Fotografija je postala vrlo širok medij koji je lako razumljiv široj publici. Novinarstvo je usko vezano za fotografiju, posebno za novinsku fotografiju, no i za druge stilske forme fotografije. Poveznica između suvremene umjetničke fotografije i novinarstva nalazi se upravo u samim medijima, odnosno autorskim tekstovima poput kritike, osvrti i komentara koji čine neizostavan dio suvremene umjetničke scene. Navedeni novinarski žanrovi čine suvremenu umjetničku fotografsku scenu snažnijom, atraktivnijom te konstantno proširuju prostor za napredak te naravno, sudjeluju u samoj popularizaciji autorskih radova.

U ovome radu poseban je naglasak na suvremenoj umjetničkoj fotografiji za čiji je razvoj zaslužna kreativnost i inovativnost pojedinca. Krajem 20. stoljeća fotografija je prihvaćena kao jedna od mnogih grana vizualne umjetnosti i komunikacije. Umjetnička fotografija snimatelju omogućuje prostor za samoizražavanje. Autori često u svojim radovima iznose vlastitu osobnost, stavove, pogled na svijet ili kroz kreativnost prikazuju određene emocije, seksualnost, problematiku i društvo. Glavna su obilježja umjetničke fotografije sloboda izražavanja, apstrakcija i eksperimentiranje. Tema je ovoga rada fotografija u Hrvatskoj, s naglaskom na umjetnički aspekt, autorske radove i različite aspekte fotografske scene. Istražuje se fotografska scena, analiziraju se prednosti i nedostaci te se nude rješenja za određenu problematiku.

Cilj je ovoga rada pobliže istražiti suvremenu umjetničku hrvatsku fotografsku scenu, njezin razvitak kroz povijest pa do danas. Hipoteza od koje rad polazi činjenica je da je fotografska scena u Hrvatskoj postojana, no nije u dovoljnoj mjeri razvijena. Potencijal za razvoj suvremene umjetničke fotografije prisutan je, no nedovoljno realiziran. Kroz ovaj rad osvrnut ću se na sve aspekte scene – njezinu povijest koja je rezultirala poboljšanjem, razvojem i postojanošću današnje scene, prednosti i nedostatke aktualne fotografske scene, problematiku struke te interes javnosti. U poglavljima, koja slijede, obuhvatit ću i edukaciju te obrazovanje fotografa uz poseban naglasak na obrazovanju umjetnika fotografa. Dotaknut ću se i raznih natječajâ, *web-* portala i neprofitnih udruga koje kroz ovaj rad promatram kao alate koji imaju mogućnost popularizirati fotografiju, hrvatsku fotografsku scenu te doprinijeti razvoju tržišta rada.

Kroz rad ću odgovoriti i na nekoliko sljedećih istraživačkih pitanja: *Kakvo je obrazovanje umjetnika fotografa?*, *Koje su prednosti i nedostaci hrvatske fotografske scene?*, *Koje su najveće poteškoće s kojima se susreću fotografi u Hrvatskoj?*, *Postoji li dovoljan interes publike za umjetničku fotografiju?* te *Na koje se načine dodatno može popularizirati fotografija?* Glavni dio ovoga rada čini nekoliko poglavlja koja su usko povezana s metodologijom. Teorijska poglavlja omogućuju lakše shvaćanje pojmova i čitatelja uvode u istraživački dio rada koji slijedi. Metoda kojom sam se koristila pri izradi istraživačkog rada polustrukturirani je intervju. Istraživački dio rada omogućuje uvid u problematiku struke te pronalaženje rješenja koja će poboljšati i dodatno osnažiti hrvatsku fotografsku scenu.

Metoda polustrukturiranog intervjua ostavlja mogućnost izlaska iz temeljnih okvira rada. Izabrani su sugovornici koji su dio fotografske scene i upućeni su u različite komponente fotografske scene koje ću obraditi u teorijskim poglavljima. Intervjui su odrađeni putem elektroničke pošte i individualnih videokonferencija. Pitanja su osmišljena prije razgovora, no ostavljen je prostor za postavljanje potpitanja. Sva pitanja otvorenog su tipa upravo zbog mogućnosti proširenja razgovora i glavnog pitanja. Izabrala sam troje sugovornika, dr. sc. Sandru Križić Roban – jednu od osnivačica *web-*portala *Suvremena hrvatska fotografija* i neprofitne udruge Ured za fotografiju, zatim Leu Vene koja čini dio tima *Organ Vide* – međunarodnog festivala fotografije koji se održava u Zagrebu te Bojana Mrđenovića, profesora na Akademiji dramske umjetnosti i fotografa koji je dio hrvatske, ali i svjetske scene. Sugovornici su iz miješanih područja fotografske scene upravo kako bih prikupila odgovore iz različitih perspektiva. Konačan je cilj ovog rada unaprijediti hrvatsku fotografsku scenu tako da se ukaže na problematiku struke i nedostatke scene te ponude rješenja koja omogućuju daljnji razvoj i poboljšanje fotografske scene.

2. Povijest fotografije u Hrvatskoj

Počeci fotografije počinju sredinom dvadesetih godina 19. stoljeća, no najvažniji korak u razvoju fotografije kreiranje je fotografskog filma. Godine 1935. na tržištu se pojavljuje aparat s 35 mm širokom rolom filma. Ubrzo nakon toga pojavljuju se fotografije u boji koje čine ogroman tehnološki pomak. Fotografija se nastavila razvijati vrtoglavom brzinom, bilo da je riječ o tehnološkom ili pak umjetničkom smjeru. Osamdesetih godina 20. stoljeća pojavljuje se prva digitalna kamera, a zajedno s njom i razne teorijske knjige koje sa sobom donose nove pojmove i objašnjenja poput dubinske oštine, perspektiva te raznih stilskih formi i tehnika kojima se fotografi koriste u svome radu.

Nedugo nakon otkrića ove grane umjetnosti fotografija je pronašla svoje mjesto i u Hrvatskoj. Godine 1840. trgovac Novaković izradio je prve slike panorame grada Zagreba. U tadašnje doba cjelokupna je oprema bila vrlo skupa i samo su si imućniji, poput svećenika i trgovaca, mogli priuštiti fotoaparatus. S vremenom su fotoaparatus bili puno pristupaćniji pa se znatno veliki broj ljudi zainteresirao za ovu umjetnost. U Zagrebu je 1892. godine osnovan prvi fotoklub, ujedno i šesti u svijetu – *Klub fotografah amateurah*. Članovi kluba izlagali su svoje radove na nacionalnoj izložbi Društva umjetnosti u Zagrebu, no zbog prevelikih troškova materijala klub ubrzo prestaje s radom. Nakon 1. svjetskog rata razvoj fotografije u Hrvatskoj se nastavlja te se osniva novi fotoamaterski pokret – Fotoklub Zagreb. Fotografska oprema postala je pristupaćna većem broju ljudi, što je dovelo do kvalitetnijeg i ubrzanijeg razvoja fotografije. Rezultat osnivanja raznih izložbi bili su veća zainteresiranost i povećan broj amatera fotografa. Godine 1929. održana je Međunarodna izložba planinarskog društva u Zagrebu na kojoj je sudjelovalo više od 200 kandidata. Nakon prve vrlo uspješne izložbe razvoj i zainteresiranost za fotografiju nastavljaju rasti. Na natjećaje i izložbe prijavljivali su se razni fotoamateri, a oni koji su osvojili nagrade i obilježili jedan dio povijesti fotografije u Hrvatskoj su: Joža Kovaćić, Tošo Dabac, Ignjat Habermüller i Ljubo Vidmajer. Jedan od mnogih koji su također obilježili tadašnju eru hrvatske fotografske scene definitivno je i August Frajtić, umjetnički fotograf koji je promicao fotoamateru. Za njega je fotoamater svatko tko fotografiju shvaća ozbiljno te fotografira u svrhu usavršavanja fotografske umjetnosti. Osim Augusta Frajtića, veliku ulogu u razvoju fotografije kao grane umjetnosti imao je i mr. sc. Mladen Grćević – jedan od najznaćajnijih hrvatskih fotografa koji je djelovao u međunarodnim relacijama druge polovice 20. stoljeća.

Slika 1 Tošo Dabac - Prelja

Slika 2 Ignjat Habermüller - Kartaši

U zagrebački klub fotografa tridesetih godina 20. st. pristizalo je sve više amatera i autora koji su organizirali izložbe i natječaje te je sam klub dobio naziv *Zagrebačka škola*. Ovaj pojam javlja se u raznim serijama fotografije i tekstovima, no sama definicija, opis djelovanja grupe i karakteristike njihovih radova – ne postoji. Zajedničke značajke radova koji su se nalazili u ovoj kategoriji svode se na specifično kadrirane fotografije prirode (pejzaža) – krajolike s prostranim nebom te prikaze seoskog života i imanja. Jasan zaključak je da su tih godina pripadnici zagrebačke škole razvijali individualan pristup prema fotografiji s pojedinačnim izražajnim karakteristikama, no koristili su slične tehnike te su njihovi radovi nosili zajednički naziv - *Zagrebačka škola*. Iako je krajolik bio najčešće korišten motiv, fotografi su širili svoje vidike te su u svojim radovima opisivali društveni sloj, mrtvu prirodu, društveno-politički status, folklor te arhitektonske i gradske motive. Zajednički elementi radova fotografa kluba bili su jaki kontrasti i tamni dijelovi fotografija.

2.1. Zagrebačka škola fotografije

Zagrebačka škola fotografije naziv je za radove i tehnike kojima su se koristili svi članovi Fotokluba Zagreb od tridesetih do pedesetih godina prošlog stoljeća. Naglasak je stavljen na umjetničku fotografiju kao vrstu, a radovi su uglavnom bili obilježeni socijalnom tematikom. Sam naziv *zagrebačka škola* nije nastao u Hrvatskoj, već na međunarodnim izložbama u kojima su

sudjelovali članovi Fotokluba Zagreb. Njihovi radovi dostigli su visoku popularnost izvan Hrvatske te su priznati i prepoznati na svjetskoj razini. Zajednički rad mlađih i starijih generacija rezultirao je velikim uspjehom. U radovima autora sve se više gubila statična fotografija, a svoje mjesto preuzima fotografija u pokretu.

U Hrvatskom dnevniku od 5. listopada 1939. u članku pod nazivom *Zagrebačka škola u umjetničkoj fotografiji na VII. međunarodnoj izložbi u starom Umjetničkom paviljonu*, o “zagrebačkoj školi fotografije” piše: „(...) Zagrebački radovi su na visini i daju poseban dojam, kad ih promatramo i upoređujemo s radovima drugih stranih autora. Tako zvana “zagrebačka škola”, o kojoj se mnogo piše i u stranom svijetu, pokazuje, u čemu se sastoji ta osobitost, da je nazvana “zagrebačka škola”. To su u prvom redu pogledi na fotografiju, koji se jako razlikuju od pogleda autora drugih naroda. Slike su pune života, vedrine, snage i dinamike. Kao drugo mogao bi se navesti kompozicioni sadržaj, kojim su produhovljene sve slike, obilujući bogatstvom motiva uz narodnu notu. A najviše podiže kuriozitet naročita tehnika, koja u ovom organiziranom klubu daje neki posebni “timbar” svim radovima članova. Dok se kod većine stranih autora ne može naći detalja u sjenama, kod Zagrepčana baš dominira bogatstvo detalja u tamnim partijama uz inače veliku briljantnost čitave slike. Eto, to su ti karakteristični momenti radova Zagrepčana, radi kojih se oni tretiraju u stranom fotografskom svijetu pod imenom zagrebačke škole (...)“ (Lozić, Vladko. 2011. *Zagrebačka škola fotografije (1930. - 1950.)*).

Godine 1937. Fotoklub Zagreb imao je više od 150 članova, od kojih je četrdesetak bilo aktivno na međunarodnoj razini. Od svih članova kluba svojim radovima i aktivnostima na izložbama najviše se ističu: Tošo Dabac, Mladen Grčević, Marijan Szabo, August Frajtić, Ignjat Habermüller, Richard Fuchs, Branko Kojić, Georgij Skrygin te Albert Starzyk.

Slika 3 Marijan Szabo - Planinska paša

Slika 4 August Frajtić - Kod pruda

Jedan od većih uspjeha Fotokluba Zagreb dogodio se 1938. godine – poziv uglednog društva *Royal Photographic Society* iz Londona koji su predložili pripremu samostalne izložbe sa 100 fotografija. U organizaciji A. Frajtića sastavljen je velik broj reprezentativnih fotografija – *100 djela hrvatske fotografije, izbor koji je obuhvaćao 22 autora*. Kolekcija fotografija nije bila grupirana po autorima, već po stilovima i tehnikama kojima su se koristili, što je znatno doprinijelo kvaliteti i autentičnosti kolekcije. Najzastupljenije teme radova bile su ljudi i društvo, folklor, priroda i gradski motivi.

Slika 5 Richard Fuchs - Mikić i njegova sjena

Slika 6 Albert Starzyk - Plesačica

Početak kraja Zagrebačke škole javlja se već četrdesetih godina, netom prije početka Drugog svjetskog rata. Zajednički rad članova kluba bio je vidljiv sve do sredine pedesetih 20. st. kada je u fokusu radova nastupila individualnost snimatelja. Ovaj je korak sam klub odveo u drugom pravcu.

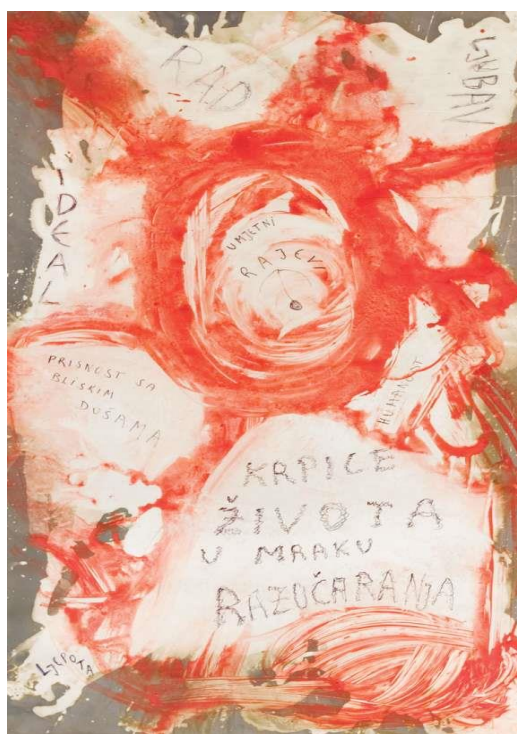
Godine 2021. Fotoklub Zagreb i dalje je aktivan. Sastoji se od dvestotinjak članova koji svoje izložbe održavaju u galeriji Fotokluba Zagreb. Članovi organiziraju razne tečajeve, radionice i seminare za sve ljubitelje fotografije, tiskaju i objavljuju stručne knjige za sve članove Kluba te su nastavili sudjelovati na raznim međunarodnim izložbama i natjecanjima.

2.2. Proširena fotografija

Nakon 1950. godine, Zagrebačka škola postala je dio povijesne zlatne ere fotografije u Hrvatskoj. Zajedničke karakteristike radova fotografa blijedili su, dok je individualni rad pojedinca te stvaranje autentičnih i originalnih karakteristika započeo svoj snažni rast. Među najistaknutijim osobama koje su djelovale na području fotografije u to vrijeme, i u njenom proširenom obliku, spominju se Željko Jerman, Marijan Molnar, Željko Borčić, Tomislav Gotovac, Petar Dabac, Vlado Martek, Marina Abramović i Ivan Faktor. Od 1960-ih do 1990-ih razdoblje je koje je obilježila tzv. proširena fotografija. Nesvakidašnje tehnike i vrlo izraženi umjetnički aspekti, omogućili su proširenje fotografije i postavljanje ovog medija kao dio umjetnosti i granu vizualne komunikacije. U svojim radovima, umjetnici preispituju vlastiti identitet, odnos subjekta i objekta te dvojnost kulture i prirode. Naglasak je na eksperimentalnoj fotografiji koja čini znatan pomak u razvoju suvremene umjetničke fotografije. Cilj eksperimentalne fotografije je istražiti granice izražajnosti putem medija fotografije te „otkriti“ nove tehnike. Ova vrsta fotografije često pripada umjetničkoj fotografiji jer ne poznaje granice i pravila.

Slika 7 Željko Jerman - Dva svijeta

Slika 8 Željko Jerman - Krpice života u mraku razočarenja

Željko Jerman bio je hrvatski suvremeni umjetnik i esejist. Smatra se jednim od najvažnijih neoavangardista 70.-ih godina prošlog stoljeća. Kročio je u svijet eksperimentalne fotografije tako što je usmjerio svoj interes na alternativne mogućnosti medija fotografije. Namjerno je snimao neoštrene fotografije koje su činile odličnu podlogu za eksperimentiranje sa

fotokemikalijama, temperama ili korištenje nekoliko negativa. Jerman je kreirao elementarnu, eksperimentalnu fotografiju, manipulirajući njezinim izražajnim potencijalom, često i bez uporabe fotoaparata.

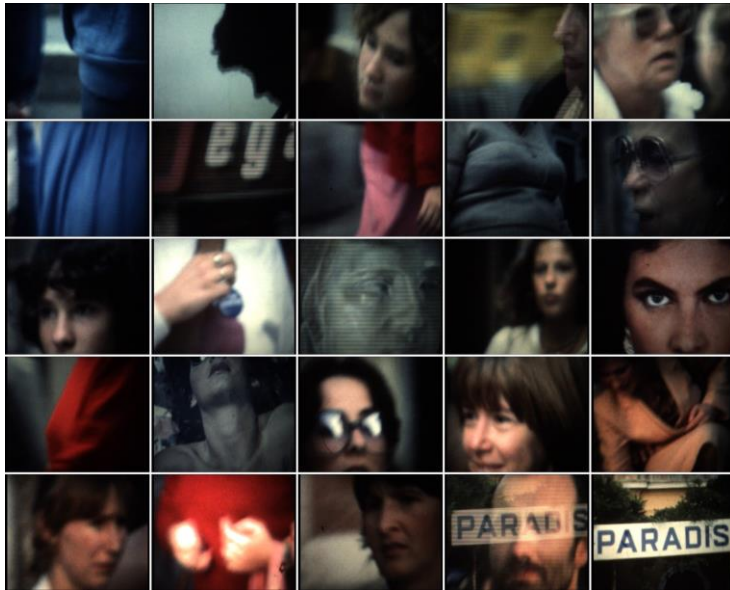

Slika 9 Željko Jerman - Ovo nije moj svijet

Krepaj fotografijo! Jermanov je rad izložen na samostalnoj izložbi *Subjektivna fotografija*, 1974. godine, na kojemu se očituje umjetnikov destruktivni senzibilitet i želja za stvaranjem novog izraza putem uništenja osnovnih načela starog. Jasnu i izravnu izjavu, *Ovo nije moj svijet*, ispisao je razvijačem na roli fotopapira 1976. godine i izložio na ulici u Beogradu. Jednostavnost komunicirane poruke, njezino značenje koje sadrži prepoznatljive generacijske postavke kao što su govor u prvom licu i „veliko odbijanje svega zatečenog kao neprihvatljivog“ te korištenje fotografskih materijala za prenošenje poruke, odnosno eksperiment i dekonstrukcija samog medija fotografije, karakteristike su Jermanovog umjetničkog izraza. (Avantgarde Museum, Željko Jerman)¹ Od 80-ih godina prošlog stoljeća, Jerman je konstantno pisao i objavljavao kritike i kolumne u *Poletu*, *Danasu* i *Studentskom listu*. Imao je snažan utisak i na razvoj fotografije devedesetih godina prošlog stoljeća te se ponajviše ističe po radikalnom pristupu prema fotografiji.

Marijan Molnar također je neoavangardni umjetnik čiji su radovi zabilježili hrvatsku povijest fotografije i početke kreiranja proširene fotografije. Kroz svoje radove preispitivao je vlastiti identitet i percepciju globalnih odnosa. Želio je ukazati odnos i povezanost umjetnosti i šireg društvenog konteksta. Motivi i teme koji su vrlo prepoznatljivi u njegovim radovima su obitelj, potiskivanje i odsutnost. U jednom periodu njegova stvaralaštva, okupirala su ga filozofska značenja sustava elemenata: zemlje, vode, vatre i zraka koje je istraživao u svojim radovima. Izlagao je više od 80 skupnih i 40 samostalnih izložbi, sudjelovao je u raznim projektima i aktivnostima galerija.

¹ Avantgarde Museum, Željko Jerman <https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/zeljko-jerman~pe4552/#overlay> pristupljeno 30.08.2021. godine

Slika 10 Marijan Molnar - Paradiso

Željko Borčić, od 1970-ih godina prošlog stoljeća, djelovao je prvenstveno kao samostalni profesionalni dizajner, no afirmirao se i u drugim medijima, osobito fotografiji, filmskoj i televizijskoj scenografiji i kostimografiji te konceptualnoj umjetnosti. Imao je iznimno važan utisak za nekoliko grani umjetnosti uključujući umjetničku i polaroid fotografiju. Umjetničku aktivnost Željka Borčića određuje osobita fizička, duhovna i intelektualna konstitucija uz naglašeno konceptualan pristup komunikaciji. (Suvremena hrvatska fotografija, Željko Borčić – Transformativna snaga fotografije)² U svojim radovima istraživao je pitanje identiteta i analizirao u kolikoj je mjeri društvena okolina utjecala na formaciju njegovog umjetničkog identiteta.

² Suvremena hrvatska fotografija, Željko Borčić – Transformativna snaga fotografije

<https://croatianphotography.com/zeljko-borcic-transformativna-snaga-fotografije/> pristupljeno

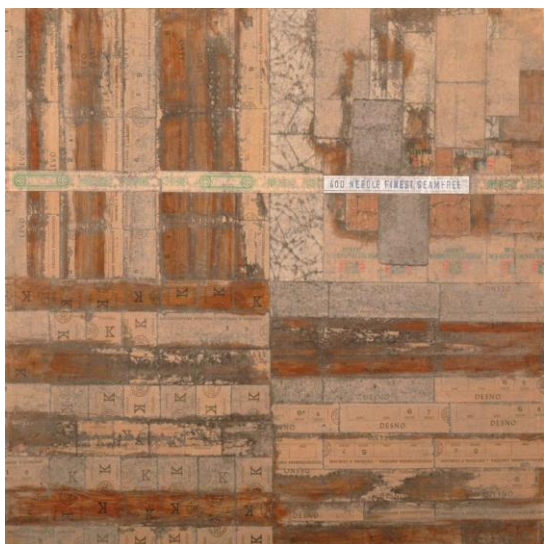
Slika 11 Željko Borčić

Tomislav Gotovac smatra se jednim od najutjecajnijih suvremenih umjetnika na domaćoj, ali i svjetskoj sceni. Autor je ranih eksperimentalnih filmova, ali se dotaknuo i drugih grana umjetnosti poput fotografije i performansa. Često je u svojim radovima koristio svoje tijelo kao motiv i objekt.

Ciklus fotografija Foxy Mister, koji je fotografirao Tomislav Čuveljak, inspiriran je fotografijama porno dive Terese Orlovsy. Zauzimajući identične poze kao porno diva u časopisu „Inside Foxy Lady“, Gotovac koristi vlastito tijelo kao materijal. Raskorak između ironijskog odmaka koji stvara njegovo tijelo u tim pozama i divljenja porno divi rastvara višeslojne mogućnosti iščitavanja fenomena pornografije i njezinih protagonista i konzumenata. (Avantgarde Museum, Tomislav Gotovac)³ Kroz svoje radove, Gotovac je eksperimentirao raznim tehnikama i stilskim formama fotografije te na taj način stvarao dosad neviđene radove.

³ Avantgarde Museum, Tomislav Gotovac

<https://www.avantgardemuseum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislav-gotovac-pe4556/#overlay>
pristupljeno 30.08.2021. godine

Slika 12 Tomislav Gotovac - Kino karte

Slika 13 Tomislav Gotovac - Maska smrti

Navedeni umjetnici imali su iznimno bitnu i snažnu ulogu u formiranju umjetničke i eksperimentalne fotografije te razvoju hrvatske fotografske scene. U ovom razdoblju razvila se proširena fotografija koja pokazuje kako ova grana umjetnosti ne poznaje granice i pravila. Kreativnost i autentičnost glavne su karakteristike individualnih radova fotografa umjetnika.

2.3. Razvoj fotografije devedesetih godina u Hrvatskoj

„Vrijeme, mjesto i akteri simbolično obilježavaju ulazak u devedesete, vrijeme koje će potvrditi fotografiju kao miljenicu arta novog milenija. (...) Još tijekom cijelih devedesetih trajalo je pozicioniranje fotografije kao važne, osebujne, ne samo ravnopravne, nego često i dominantne pojavnosti suvremene umjetnosti. To je jedno od onih mjesta gdje se dogodila velika promjena u svijesti ljudi. (...)“ – Viculin Marina, 2012. *Tko sam ja koji gledam? Fotografija devedesetih u Hrvatskoj*

Devedesete godine u Hrvatskoj zabilježio je rat, kako cjelokupan život društva, tako i razvoj fotografije i njene scene. Viculin Marina u svojoj knjizi *Tko sam ja koji gledam? Fotografija devedesetih u Hrvatskoj*, tvrdi kako je tek devedesetih godina prošlog stoljeća, fotografija u potpunosti razvila svoj umjetnički aspekt. U to vrijeme, fotografija postaje nezamjenjiv medij u brutalnoj direktnosti ratnog vremena. Radovi autora prikazivali su stanje zemlje, društva, pustoš, beživotnost i tugu, no često su graničili između stvarnosti i fikcije. U ovom razdoblju najviše se ističu Mio Vesović, Antun Maračić, Ivan Faktor, Boris Cvjetanović, Ivan Posavec, Darko Bovoljak, Sandro Đukić, Josip Klarica i Željko Jerman.

Slika 14 Antun Maračić - No grad, 1991.

Navedeni autori kroz svoje radove prikazivali su nestanak civilizacije i humanog. Zamućeni prizori na fotografijama doveli su u pitanje fikciju i samu stvarnost. Svi radovi nastali u tom vremenu pružaju širok prostor za interpretaciju fotografije i njeno shvaćanje.

Fotografija sama preuzima ulogu onoga tko postoji u vremenu, tko se samosagledava i time otvara polje razvoja. Pred nama je fotografija, sekvencija, prizori u nizu. Smislenost dodira imaginarnog, sekvencionirane strukture fotografskog niza i strašne neukrotivosti ratne zbilje na neki sasvim neobičan način proizvodi mir i dobru misao. (Viculin Marina, 2012., Tko sam ja koji gledam? Fotografija devedesetih u Hrvatskoj)

Slika 15 Ivan Posavec - Na kraju puta, 1991.

Devedesete godine dovode fotografiju u umjetnost bez rezerve. Sada fotografija može i smije sve, čime trošna utvrda amaterizma gubi značenje. (...) Odnos prema stvarnosti ili životopisnost je jedan od temeljnih kriterija za vrednovanje fotografije. Devedesetih godina u Hrvatskoj ta je stvarnost ratna, te životopisna, kritička, problemska, uključena fotografija dobiva posebnu vremensku važnost. Traženje reda unutar razaranja i održavanje potrebne pažnje koja pospješuje poklapanje vanjske slike s unutarnjim mjerilima harmonije, teška je zadaća, a još teža u okolnostima pojačanih emocija. Pri njenom ostvarenju pretpostavljaju se autorove etičke vrijednosti i njezine projekcije. (Institut za povijest umjetnosti, Hlevnjak Branka, 1996., Fotografija devedesetih iz perspektive hrvatske stvarnosti)⁴

Jedan od značajnijih suvremenih fotografa u povijesti je i Pavo Urban. Prije rata, bavio se umjetničkom fotografijom te je sudjelovao na izložbama i radio kao fotograf na Dubrovačkim ljetnim igrama i u Kazalištu Marin Držić. Njegovo stvaralačko razdoblje dijeli se na prije-ratnu i poslije-ratnu fotografiju. Za vrijeme rata, Pavo se javio kao dragovoljac još u srpnju 1991. godine. Snimao je od samog početka ratnog stanja, poginuo je nedaleko od Orlandova kipa, a na posljednjim fotografijama zabilježio je niz granata i mina koje su padale u njegovoj neposrednoj blizini. Posmrtno je objavljena fotomonografija Pava Urbana, ciklus fotografija pod nazivom Rat-art koje je snimio početkom rata. Bilo da je riječ o fotografijama akta, dokumentarne ili ulične fotografije te predratne, sve fotografije sadržavaju mistične, religiozne i simbolične motive.

Slika 16 Pavo Urban - Kamena prašina iznad grada, 1991.

⁴ Institut za povijest umjetnosti, Hlevnjak B., 1996., Fotografija devedesetih iz perspektive hrvatske stvarnosti https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_58-1996_030-043_Hlevnjak.pdf pristupljeno 30.08.2021. godine

Slika 17 Pavo Urban - Virtue, 1991.

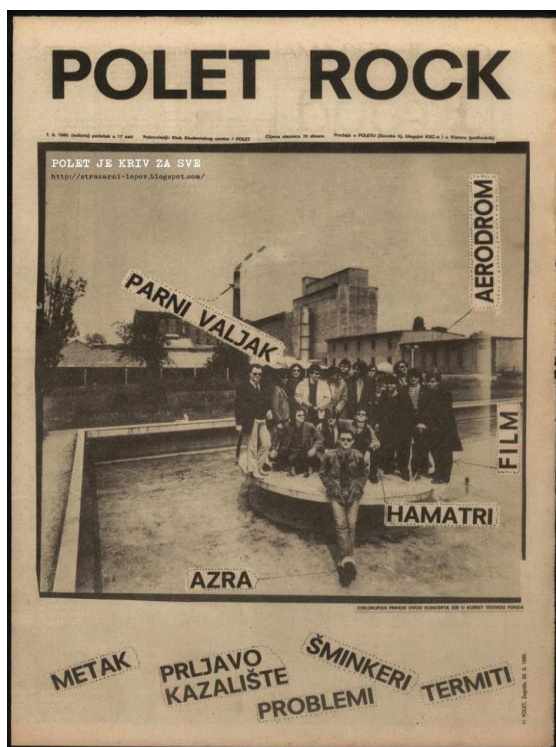
Slika 18 Pavo Urban – Captured Light, 1991.

Sve fotografije koje su nastale u tom razdoblju te su motivima vezane za hrvatsku stvarnost devedesetih godina, prepune su emocija, ljudske osobnosti koja osuđuje agresiju te traži vraćanje i postojanje humanosti i afirmaciju čovječnosti. U ovom razdoblju, fotografija dolazi u prvi plan i pokazuje sve svoje skrivene mogućnosti. Radovi donose stvarni, brutalno iskren prikaz događaja, no korištenjem određenih tehnika i same kreativnosti pojedinca, fotografije dovode u pitanje stvarnost ili mogućnost fikcije. Kontrasti, izoštreni detalji i „poigravanje“ sa svjetlošću – karakteristike su fotografija koje obilježavaju devedesete godine prošlog stoljeća.

2.4. Uloga omladinskog časopisa Polet u formiranju suvremene umjetničke fotografske scene

Omladinski časopis *Polet* imao je vrlo važnu ulogu u formiranju suvremene umjetničke fotografske scene te čini neizostavan dio povijesti fotografije u Hrvatskoj. Omladinski list *Polet* bio je tjednik koji je izlazio u Zagrebu od 1967. do 1990. godine. Ovaj časopis u fokusu je imao tzv. mladenačke teme poput muzike – poseban naglasak na rock glazbu, filmova, stripova, umjetnosti pa tako i fotografije. Časopis je pokrenut sa strane tadašnjeg Saveza socijalističke

omladine Hrvatske iz Zagreba – CDD. Novinari i sama redakcija, imala je vrlo otkačen pristup pisanja što je i dovelo do tolike popularnosti i čitanosti časopisa.

Slika 19 Naslovna stranica izdanja časopisa Polet

Polet je pridonio razvoju i popularizaciji fotografske scene. Čitavo jedno izdanje, odnosno broj časopisa (10/12, 1980), bio je posvećen isključivo fotografiji. Razni umjetnici fotografi predstavljali su svoje autorske radove te su se neki iskušali i u pisanju kritika i osvrtu. *Polet* je bio časopis koji je omogućio prostor umjetnicima za izražavanje, a k tome i dovodio do popularizacije, ne samo fotografije, već i drugih umjetnosti. Kroz godine, redakcija časopisa se mijenjala, a svoj najveći vrhunac, časopis je doživio osamdesetih godina prošlog stoljeća. Od svih likovnih i vizualnih umjetnosti, fotografija je bila najpopularnija. Odražavala je duh vremena te je ujedno i sudjelovala u njegovom stvaranju.

Većina Poletovih fotografija napravljena je jednostavnom opremom: kamerom leica formata, flešom i vrlo često širokokutnim objektivima - opremom koja najbolje može udovoljiti zahtjevima za brzinom, trenutnim reagiranjem. (...) Poletovi fotografi žele da ljudi koje snimaju budu što svjesniji čina u kojem sudjeluju. Potiču ih na poziranje i na gledanje pravo u kameru kako bi postali

svjesni svoje slike i toga da će ih netko gledati. (Franulić M., Poletova fotografija – deset godina kasnije)⁵

Slika 20 Boris Štajduhar - Doris Dragović

Poletovi fotografi osnovali su tzv. Poletovu školu fotografije, gdje su obučavali mlade fotoamatere osnovama fotografije i učili ih načinu kadriranja, ikonografiji i ostalim principima koji su se odražavali na *Poletove fotografije*. Naglasak je bio na novinskoj fotografiji koja je imala vrlo slobodan pristup te je donijela svježinu i novitet. Nestalo je tradicionalno shvaćanje i

⁵ Institut za povijest umjetnosti, Život umjetnosti, Franulić M., Poletova fotografija – deset godina kasnije
https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_45-46-1989_040-053_Franulic.pdf pristupljeno
30.08.2021. godine

prihvatanje novinske fotografije te je ona zauzela znatno širi kontekst. Novinska fotografija nije bila isključivo dokumentarna fotografija, već je prelazila i u umjetničku fotografiju.

Polet nije bio jedini omladinski časopis koji je pridao važnost fotografiji, ali je bio jedini časopis koji je fotografiju izjednačio s tekстом, odnosno u *Poletu* - fotografija je zauzimala jednak prostor kao i tekst.

Slika 21 Zabranjeno pušenje - Polet je kriv za sve (1985.)

Prvu fotografsku postavu Poleta, 1978. godine, čine Siniša Knaflec, Danilo Dučak, Andrija Zelmanović i Tomislav Videc. Kroz vrijeme, časopisu su se pridružili drugi fotografi koji su djelovali u drugim omladinskim časopisima. Fotografi koji čine iznimno važan dio hrvatske povijesti fotografije poput Ivana Posavca, Željka Jermena, Mie Vesovića i drugih, također su svoje radove objavili u časopisu.

Poletovi fotografi upravo su suvremenici. Oni su dokumentirali, ali, što je vrlo bitno, i interpretirali sadašnjost, a njihove nam fotografije danas govore i o vremenu u kojem su nastale, o

stvarima i ljudima koji su na njima, i o njima (fotografima) samima. (Franulić M., Poletova fotografija – deset godina kasnije)⁶

Novi kulturni diskurs postaje individualnim komentaram svakodnevnog života, postojećeg kolektivnog sustava vrijednosti i razmišljanja, stvara pravo na subjektivnost i individualnost u cilju samospoznaje i stvaranja novog identiteta, koji se izražava posredstvom novih medija gdje se strip javlja kao komentar, grafiti i fanzini kao statement, a fotografija „kao medij kojim se bilježi život jedne sredine i generacije“. (...) Novi pristup i tretman fotografije, uz novu tematsku koncepciju lista, formirali su Polet kao platformu za prezentiranje fotografskog rada mladih koji pokazuju sve veći interes za izražavanjem vlastitog stava te komentara svakodnevnog života. (Perkec M., 2016., Fotografija Mije Vesovića)⁷ Ovaj omladinski časopis bio i ostao je, medijski fenomen. *Polet* je pružao veliku slobodu i mogućnost kreativnog izražavanja fotografima umjetnicima, što je motiviralo razne fotoamatere da pristupe fotografiji ozbiljnije.

Slika 22 Fotografija objavljena u Poletu, autor: Milisav Vesović

⁶ Institut za povijest umjetnosti, Život umjetnosti, Franulić M., Poletova fotografija – deset godina kasnije https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_45-46-1989_040-053_Franulic.pdf pristupljeno 30. 08.2021. godine

⁷ Perkec M., 2016., Fotografija Mije Vesovića – Diplomski rad <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7546/1/Diplomski%20rad%20%20Fotografija%20Mije%20Vesovića.pdf> pristupljeno 30.08.2021. godine

3. Obrazovanje i edukacija fotografa

U današnje vrijeme posao je fotografa vrlo zastupljen i tražen. Postoji na desetke različitih tečajeva koji nude osnovno znanje iz fotografije i osposobljavanje u ovom poslu, kao i nekoliko strukovnih i obrtničkih škola koje također nude kvalifikaciju za posao fotografa, no u objema opcijama edukacije – tečaj i strukovna srednja škola, ne govorimo o umjetničkoj, već komercijalnoj fotografiji. Diploma srednje škole za fotografa omogućuje zapošljavanje u medijskoj kući, agenciji, reklamnoj industriji ili omogućava pojedincu otvaranje vlastitog fotostudija. Ovakva vrsta obrazovanja pojedincu nudi znanje iz osnova fotografije – objašnjenje pojmova i teorije fotografije, korištenje fotoaparata te u nekim slučajevima i izrade filma te korištenje tamne komore. Oni koji naginju suvremenoj umjetničkoj fotografiji – kreiranju autorskih radova i serija fotografija, često se odluče za dodatno obrazovanje čiji je fokus isključivo na umjetničkoj fotografiji.

Kada govorimo o obrazovanju u vezi s umjetničkom fotografijom, zastupljenost je fakulteta vrlo niska. Naime, studij fotografije isključivo postoji na Akademiji dramske Umjetnosti u Zagrebu (ADU). Preddiplomski studij nalazi se u sklopu Odsjeka snimanja u kojem se obrađuje fotografija, snimanje i oblikovanje svjetla. Stečena diploma ovog smjera studenta kategorizira pod snimatelja, a ne isključivo fotografa. ADU nudi svojim studentima mogućnost upisa na diplomski studij koji im pruža uže obrazovanje, odnosno specijalizaciju. Upisom na diplomski studij student odabire specijalizaciju između fotografa, oblikovatelja svjetla ili snimatelja te stječe diplomu za odabrano zanimanje. Detaljnije obrazovanje na ADU analizirat ću u nastavku.

Iako postoji samo jedna sveučilišna ustanova koja pruža obrazovanje isključivo u domeni fotografije i njoj srodnih zanimanja, na nekoliko različitih fakulteta mogu se pronaći kolegiji fotografije. Na Preddiplomskom studiju Multimedija, oblikovanje i primjena u Varaždinu te na preddiplomskom sveučilišnom studiju Medijski dizajn na Sveučilištu u Koprivnici studenti imaju dva obvezna kolegija iz fotografije. Studij dizajna pri Arhitektonskom fakultetu također u svom silabusu sadržava kolegij fotografije, kao i Preddiplomski studij Vizualnih komunikacija u Zagrebu, Preddiplomski studij Industrijski dizajn, a tu je i Umjetnička akademija u Splitu koja također nudi obrazovanje u području fotografije u sklopu Odsjeka film i video. Nekoliko je studija koji u svom silabusu obuhvaćaju i obrazovanje o fotografiji te omogućuju studentima razvijanje fotografskog umijeća, no ne nude toliko opširno znanje kao što to čini silabus na ADU.

3.1. Akademija Dramske Umjetnosti – ADU, odsjek Snimanje

Akademija dramske umjetnosti smatra se umjetničko-pedagoškim slijednikom Hrvatske dramske škole utemeljene 1896. godine. Mijenjajući ustroj, oblike nastave i nazive – Državna glumačka škola (1920.), Glumačka škola (1939.), Zemaljska glumačka škola (1945.), Akademija za kazališnu umjetnost (1950.), Akademija kazališne i filmske umjetnosti (1967.), Akademija za kazalište, film i televiziju (1977.) do naziva koji nosi danas Akademija ujedinjuje temeljna područja u dramskoj umjetnosti. (Akademija dramske umjetnosti - ADU. Povijest Akademije⁸).

Akademija je najstarije hrvatsko visoko učilište koje ujedinjuje različite umjetničke grane – glumu, ples, kazalište, film – montiranje i produkciju te snimanje i fotografiju. Svaki izabrani smjer na Akademiji obuhvaća umjetničku, teorijsku i znanstvenu razinu obrazovanja. Svi nastavnici Akademije priznati su umjetnici koji djeluju na hrvatskoj i međunarodnoj sceni te svoja iskustva i znanje dijele sa svojim studentima. Obrazovanje na Akademiji sastoji se od devet preddiplomskih i sedam diplomskih studija. Studij snimanja sastoji se od teorijskog i praktičnog dijela filmskog i elektroničkog snimanja, fotografije te oblikovanja svjetla. Za akademsku godinu 2021./22. upisna kvota za preddiplomski studij snimanja je 8 + 1 strani državljanin, a za diplomski studij snimanja – 12 + 3 strana državljanina. Pravo upisa na studij stječe se prolaskom prijemnog ispita koji se sastoji od teorijskog ispita i predajom radova – serija ili samostalne fotografije.

Preddiplomski studij snimanja obuhvaća šire područje zanimanja od diplomskog studija koji čini specijalizaciju zanimanja, u ovom slučaju fotografije. Preddiplomski studij omogućava studentu raznolikost poslova – od fotografa, snimatelja, oblikovatelja svjetla do montažera, što ujedno studentu pruža veću fleksibilnost i sigurnost za budućnost.

⁸ Akademija dramske umjetnosti – ADU, Povijest Akademije

<https://www.adu.unizg.hr/akademija/o-akademiji/povijest-akademije/> pristupljeno 25. 08.2021. godine

4. Popularizacija fotografije

Natječaji i *web*-portali, koji barem jednu rubriku posvećuju kulturi i umjetnosti, mogu se promatrati kao alati koji pridonose njenoj popularizaciji. Cilj je natječaja potaknuti umjetnike na sudjelovanje, ali i privući ciljanu publiku. U Hrvatskoj broj međunarodnih festivala fotografije poprilično je malen, no postojan. Mjesta za razvoj i rast ima napretek jer se povećanjem broja međunarodnih, ali i ozbiljnijih regionalnih natječaja automatski jača fotografska scena. Osim natječaja i izložbi, veliku ulogu u popularizaciji fotografije i njene scene imaju i mediji.

U Hrvatskoj gotovo svaka medijska kuća sadržava rubriku posvećenu kulturi, no vrlo je mali broj *web*-portala koji u rubrici *kultura* spominju fotografiju – bilo da je riječ o aktualnim izložbama, novim autorskim radovima popularnih fotografa ili održavanju radionica i seminara. U ovom radu analiziraju se tri *web*-portala koji donose tekstove na temu suvremene umjetničke fotografije u Hrvatskoj i šire, a to su *Vizkultura*, *Kulturpunkt* i *Suvremena umjetnička fotografija*. Najčešće se na njihovim *web*-stranicama mogu pronaći tekstovi o aktualnim izložbama ili odabranim umjetnicima, a kritika radova i osvrti vrlo su rijetki. Od triju navdenih *web*-portala, jedini koji piše isključivo o fotografiji je *Suvremena hrvatska fotografija*, a ujedno objavljuje i kritike autorskih radova umjetnika. U nastavku detaljnije ću obraditi svaki od spomenutih portala.

4.1. Međunarodni fotografski natječaji kao alat popularizacije

Svake se godine u Hrvatskoj održava na desetke natječaja u okviru medija fotografije. Neki od njih su na lokalnoj i regionalnoj razini, dok se drugi odvijaju na svjetskoj i međunarodnoj razini. Veliki je pomak za hrvatsku fotografsku scenu organizacija Međunarodnog festivala fotografije – *Organ Vida* koji se svake godine održava u Zagrebu. Osim samog festivala, udruga organizira i nekoliko natječaja na svjetskoj razini. Činjenica da se festival održava u glavnom gradu Republike Hrvatske – Zagrebu, velik je i vrlo značajan korak ka proširenju hrvatske fotografske scene. Osim festivala *Organ Vida*, razvoju hrvatske fotografske scene na domaćoj i svjetskoj razini svakako pridonosi i međunarodni festival *Rovinj Photodays* koji također poziva fotografe diljem svijeta na sudjelovanje.

4.1.1. Međunarodni festival fotografije – *Organ Vida*

Organ Vida međunarodni je festival fotografije koji okuplja različite umjetnike diljem svijeta u području fotografije ili u njezinom proširenom obliku, odnosno - sve one koji u svom radu

tematiziraju konvencionalno shvaćanje fotografije. Festival se odvija u Zagrebu u rujnu, a izložbe se održavaju na nekoliko različitih lokacija. Otvorenje izložbe održava se u Muzeju suvremene umjetnosti koji je ujedno i glavni partner festivala. Nakon otvorenja festivala izložbe se mogu pogledati i u Galeriji Karas, Galeriji Zvonimir, Galeriji Miroslava Kraljevića i Uraniji.

Festivalski tim *Organ Vida* okuplja ljude raznih područja zanimanja – od fotografije, prevoditelja, dizajna pa do specijalizirane osobe za odnose s javnošću. Program festivala *Organ Vida* podržavaju Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Gradski ured za kulturu Grada Zagreba i *Acción Cultural Española* (AC/E).

Slika 23 Logo međunarodnog festivala fotografije - Organ Vida

Godine 2020. održano je 11. izdanje festivala pod nazivom *Neodlučne slike*. Ovo je izdanje natječaja u fokusu imalo materijalnost slike te radove koji reprezentiraju i proširuju samu fotografiju. Žiri je izabrao one autorske radove koji neodlučnost prikazuju odlučnim te potiču gledatelja na promišljanje. Izabrano je 11 finalista, umjetnika iz raznih dijelova svijeta - uključujući i one koji su dio hrvatske umjetničke scene. *Organ Vida* zasigurno je jedan od važnijih čimbenika hrvatske fotografske scene, ali i svjetske.

Osim samog festivala, organizacija *Organ Vida* održava razne natječaje na koje se mogu prijaviti svi oni kojima fotografija predstavlja strast. Trenutno je aktualan natječaj – *Poziv za predlaganje umjetničkih radova za Nagradu Marina Viculin 2021./2022.*, a sama novčana nagrada dodjeljuje se pojedincu ili kolektivu koji se izražava medijem fotografije. Osim novčane nagrade, pobjednički rad imat će izložbenu prezentaciju tijekom narednog izdanja Međunarodnog festivala fotografije *Organ Vida*.

Fotografska udruga *Organ Vida* osnovala je *Nagradu Marina Viculin* 2017. godine. Cilj je novčane potpore i Nagrade unapređenje razvoja umjetnika i ohrabrenje njihovu budućem djelovanju. (*Organ Vida. Poziv za predlaganje umjetničkih radova za Nagradu Marina Viculin 2021./2022. Natječaji*). Ovo je ujedno i prva nagrada ovakvog tipa u Republici Hrvatskoj te zasigurno odličan alat koji pridonosi popularizaciji fotografije i širenju njene scene.

4.1.2. Međunarodni festival fotografije – Rovinj Photodays

Rovinj Photodays vrlo je popularan festival fotografije u jugoistočnoj Europi koji se održava od 2008. godine u Rovinju. Na natječaj se mogu prijaviti svi ljubitelji fotografije diljem svijeta. Festival uključuje niz radionica, predavanja te sudjelovanje i posjet izložbama. Fotografima i sudionicima festivala ovo je odlična prilika za razmjenu iskustava i savjeta, *networking*⁹ te samu promidžbu radova, a finalisti natječaja imaju i priliku sudjelovati u grupnoj putujućoj izložbi. Velika je prednost festivala *Rovinj Photodays*, kada se festival promatra kao alat koji pridonosi popularizaciji fotografije, potpuno besplatan ulaz posjetiteljima izložaba.

Slika 24 Logo međunarodnog festivala fotografije – Rovinj Photodays

Godine 2020. pristiglo je gotovo 3 000 fotografija diljem svijeta iz čak 16 različitih zemalja. Među finalistima bilo je šest autora iz Hrvatske, pet iz Srbije, dva iz Slovenije te po jedan iz Italije, Iraka, Nizozemske, Njemačke i Slovačke.

U prvom izdanju kataloga *Rovinj Photodays* 2008. godine Tihomir Milovac, predstavnik žirija prvog izdanja festivala, dao je svoju izjavu: „*Festival fotografije pruža fotografima, njihovoj publici i javnosti, raznolikost i posebnost koju ima samo medij fotografije. (...) Svjedoci smo dobu u kojem fotografska slika nije više samo zabilješka vremena i prostora, što je bila od svog nastanka prije više od stoljeća i pol, nego je ona danas nezamjenjivi dio jezika brze i suvremene komunikacije. (...) Festival u svom natjecateljskom dijelu izvrstan je okvir za dokazivanje i*

⁹ *Networking* – umrežavanje, sklapanje poznanstva

pokazivanje kvalitete fotografiranja, bilo da je riječ o umjetničkom, o prikazu događaja kroz reportažnu fotografiju ili pak onu koja je nastala kao predložak za gospodarsko oglašavanje.“¹⁰

U katalogu drugog izdanja *Rovinj Photodays* svoje mjesto je pronašao i komentar bivšeg ministra kulture Republike Hrvatske, mr. sc. Bože Biškupića, koji glasi: „ (...) *Svaka fotografija svojom jedinstvenosti i svojom neponovljivošću živi svoj emotivni život. Svojim jakim vizualnim i umjetničkim izričajem govore o ljepoti naše domovine, njezinim prirodnim i kulturnim vrijednostima. Upravo iz tog razloga, festival Photodays kao kultuno-turistički događaj kojim se inicira kvaliteta i raznovrsnost zbivanja i interes fotografske zajednice, postaje nezaobilazna stanica struke, popularizirajući jednako fotografiju kao bazični medij te Hrvatsku kao nepresušni izvor motiva.*“¹¹

4.2. Web-portali kao alat popularizacije fotografije

Mediji su jedan od alata koji pridonose popularizaciji kulture i umjetnosti. U Hrvatskoj postoje svega tri *web*-portala koji u svom fokusu rada imaju medij fotografije, a to su *Vizkultura*, *Kulturpunkt* i *Suvremena hrvatska fotografija*. Sva tri *web*-portala neprofitni su mediji koji prate hrvatsku fotografsku scenu te ju kroz svoje tekstove pokušavaju popularizirati. Navedene *web*-portale podržavaju Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Agencija za elektroničke medije (AEM) i Grad Zagreb, odnosno Gradski ured za kulturu.

4.2.1. Vizkultura

Vizkultura je portal o vizualnim umjetnostima, odnosno vizualnoj kulturi. Fotografija je jedna od mnogih umjetnosti koje se promiču putem portala. *Web*-portal je nastao kao projekt udruge za promicanje vizualne umjetnosti i kulturne djelatnosti 2013. godine, a najveću ulogu u pokretanju portala imali su Ivan Dorotić i Maja Bosnić.

¹⁰ *Rovinj Photodays*. 2008. Arhiva kataloga *Rovinj Photodays*.

https://issuu.com/rovinjphotodays/docs/rovinj_photodays_2008 pristupljeno 08. 08.2021. godine

¹¹ *Rovinj Photodays*. 2009. Arhiva kataloga *Rovinj Photodays*.

https://issuu.com/rovinjphotodays/docs/rovinj_photodays_2009 pristupljeno 08. 08.2021. godine

Slika 25 Logo portala – Vizkultura

Vizkultura sadržava nekoliko rubrika, a to su: *Art, Dizajn, Fotografija, Prostor i film, Razgovori* te *Najave & vijesti*. U rubrici *Fotografija* mogu se pronaći intervjui s fotografima koji su dio domaće, ali i međunarodne scene, najave za nadolazeće izložbe i natječaje te prikaz i predstavljanje novonastalih autorskih radova. *Vizkultura* jedan je od prvih *web*-portala koji su donosili informacije iz svijeta kulture i umjetnosti te je imao vrlo važnu ulogu na sceni povezujući i informirajući razne dionike umjetnika poput dizajnera, kipara, slikara, pa tako i fotografa. Ono što najviše nedostaje ovom portalu količina je ozbiljnijih tekstova o umjetnosti poput kritike, osvrti i komentara na autorski rad ili događaj.

4.2.2. *Kulturpunkt*

Web-portal *Kulturpunkt.hr* središnji je projekt udruge *KURZIV* – platforme za teme kulture, medija i društva.

KURZIV je platforma koja intervenira u hrvatski medijski prostor prateći nezavisnu i suvremenu umjetničku te kulturnu produkciju, aktivističke prakse građanskih inicijativa, ali i šire polje kulture, svakodnevnog života, politike, društva i sl. Postavljajući informacijski te analitički, kritički i teorijski okvir, *KURZIV* razmatra veze između kulturnih i umjetničkih praksi s onim političkim, društvenim, medijskim i ekonomskim. Savez udruge *Klubtura* 2005. godine pokrenuo je portal *Kulturpunkt.hr* kako bi se lansirao neprofitni medij koji će pratiti i predstavljati djelovanje nezavisne kulturne scene i građanskih inicijativa civilnoga društva u Hrvatskoj te kritički analizirati hrvatsku kulturnu svakodnevicu (*Kulturpunkt.hr*. O nama¹²).

¹² *Kulturpunkt.hr*. O nama. <https://www.kulturpunkt.hr/node/29> pristupljeno 08. 08.2021. godine

Kulturpunkt.hr

Slika 26 Logo portala – Kulturpunkt

Portal *Kulturpunkt* medij je koji kontinuirano prati hrvatsku nezavisnu kulturnu scenu i novonastale umjetničke prakse uključujući i fotografiju. Portal za razliku od portala *Vizkultura*, ne sadržava posebnu rubriku posvećenu fotografiji, no sadržava rubriku *Kritika* u kojoj se obrađuju razne teme vezane za kulturu i umjetnost. Najveća je prednost ovog portala što autori pristupaju kulturi i umjetnosti kroz kritičko i analitičko razmišljanje. U rubrici *Natječaji* mogu se pronaći svi aktualni natječaji pa i oni koji se odnose na fotografiju. Iako *Kulturpunkt* ne sadržava posebnu rubriku posvećenu fotografiji, autori portala prate fotografsku scenu – svjetsku i domaću te donose aktualne vijesti, datume održavanja i lokaciju nadolazećih izložbi te promiču autorske radove.

4.2.3. Suvremena hrvatska fotografija

Jedini je hrvatski *web*-portal koji u svom fokusu ima isključivo medij fotografije *Suvremena hrvatska fotografija*. Portal okuplja autore avangardne, konceptualne i suvremene umjetničke prakse u polju fotografije te donosi intervjuje, osvrtne, predstavlja nove autorske radove te informira čitatelje o aktualnim događajima u okviru fotografije – bilo da je riječ o izložbama, natječajima, predavanjima ili seminarima. Portal je s radom započeo 2009. godine, no 2013. godine njegovo vođenje preuzima Ured za fotografiju.

Slika 27 Logo portala - Suvremena hrvatska fotografija

Portal donosi vijesti i najave aktualnih događaja u okviru fotografije, kritika i osvrtne na radove, razgovore s domaćim umjetnicima te tekstove o suvremenoj hrvatskoj fotografiji. Velika je prednost ovoga portala što donosi tekstove isključivo vezane za fotografiju te događajima pristupa kroz analitičko i kritičko razmišljanje. Najveća je mana ovoga portala nedostatak kontinuiranih objava kritika te osvrtne na umjetničke radove i događaje.

5. Ured za fotografiju

Ured za fotografiju neprofitna je udruga osnovana 2011. godine u Zagrebu za koju su zaslužne Sandra Križić Roban, Lana Lovrenčić, Nika Petković i Ena Grabar. Rad udruge podupiru Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Grad Zagreb, Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske i program *Kreativna Europa* Europske Unije. U fokusu su rada udruge razvoj, istraživanje, promocija i kontekstualizacija umjetničkih praksi u sferi fotografije i novih medija kojima je cilj potaknuti društvo na pozitivne društvene promjene i komplementarnost. Svi programi i projekti koje UzF provodi temelje se na znanstveno-istraživačkom i umjetničkom radu. Izabrane tematike odnose se na aktualne probleme iz područja fotografije i novih medija, teoriju filozofije i umjetnosti te na avangardne umjetničke prakse.

Svrha UzF-a podizanje je opće pismenosti izraza slikom, promoviranje i kontekstualizacija fotografskih i novomedijskih umjetničkih radova, produkcija novih umjetničkih ostvarenja, stvaranje novih znanja i produkcija umjetničkih radova te sustavno razvijanje teorije fotografije (Suvremena hrvatska fotografija. O nama¹³).

Slika 28 Logo udruge Ured za fotografiju

Svi programi i aktivnosti u skladu su s navedenim vrijednostima udruge UzF, a to su refleksivno, autonomno i kritičko djelovanje kroz individualan, kreativan i otvoren pristup

¹³Suvremena hrvatska fotografija, O nama <https://croatian-photography.com/o-nama/> pristupljeno 08. 08.2021. godine

autorskih radova umjetnika da bi se ostvarila interpretacija, valorizacija te očuvanje kulturne i umjetničke – fotografske baštine. Osnovne su aktivnosti Ureda za fotografiju vođenje portala *Suvremena hrvatska fotografija* kojemu je cilj popularizacija fotografije, zatim organizacija samostalnih i manjih grupnih izložbi, predavanja, diskusija i čitalačkih grupa o temi fotografije u Galeriji Spot te izdavaštvo. Udruga je objavila nekoliko fotografskih knjiga i monografija, a od godine 2019. pokrenut je i časopis *Fototxt* čija izdanja izlaze dvaput godišnje.

6. Stavovi i problematika struke

Ovo se poglavlje odnosi na kvalitativno istraživanje koje je provedeno metodom problemski orijentiranog polustrukturiranog intervjua. Intervjui su odrađeni putem elektroničke pošte i individualnih videokonferencija, a vođeni su već unaprijed osmišljenim pitanjima koja omogućavaju otvorenu komunikaciju sa sudionicima i mogućnost postavljanja dodatnih potpitanja. Sva su pitanja usko vezana za hrvatsku fotografsku scenu, a naglasak je na stavovima i problematici struke. Pitanja su osmišljena tako da sugovornik daje svoje subjektivno mišljenje te da ima dovoljno slobode i prostora proširiti svoje odgovore, a i samo pitanje. U ovom istraživanju sudjelovala su tri sugovornika: dr. sc. Lea Vene, Sandra Križić Roban i Bojan Mrđenović. Odgovori se nalaze u pisanom obliku, a prilikom razgovora sa sugovornicima putem individualnih videokonferencija, zbog učinkovitosti i brzine, razgovori su bili snimani.

Temeljna se pitanja ovog istraživanja odnose se na razvoj hrvatske fotografske scene – njene prednosti i nedostatke, problematiku s kojom se susreće struka, edukaciju mladih o fotografiji te interes javnosti i ciljanu publiku. Korištenjem metode polustrukturiranog intervjua omogućeni su fleksibilnost istraživanja i prostor za postavljanje potpitanja te saznavanje informacija izvan temeljnih okvira. Pitanja su bila otvorene forme i strukturirana tako da obuhvaćaju širu problematiku te postupno čitatelja dovode do uže problematike. Opći je cilj ovog istraživanja prikazati fotografsku scenu kroz iskustvo struke te osvrnuti se na sve njene komponente. Konačni je cilj istraživanja predložiti rješenja za prisutnu problematiku koja se odnosi na rad struke, ali i razvoja hrvatske fotografske scene.

Izabrani sugovornici dio su domaće, ali i svjetske fotografske scene. Osim što poznaju fotografsku scenu, navedeni sugovornici individualno su upućeni u teme koje sam obradila u prethodnim poglavljima.

Lea Vene povjesničarka je umjetnosti, kulturna antropologinja i teoretičarka mode. Magistrirala je povijest umjetnosti, kulturnu antropologiju i teoriju mode na Sveučilištu u Zagrebu. Godine 2019. završila je dva postmaster tečaja (*Critical Images and R-Lab*) na Kraljevskom umjetničkom institutu u Stockholmu. Posljednjih desetak godina radila je kao kustosica u galeriji Miroslav Kraljević u Zagrebu. Bila je jedan od organizatora ETNOFILM -a gdje je kurirala film, izložbe i obrazovne programe. Od 2015. sudjelovala je u odabiru nekoliko različitih izložbenih i konferencijskih programa za Međunarodni festival fotografije *Organ Vida* te je također aktivno

uključena u EU projekt *Paralelno - europska platforma za fotografiju* (Lea Vene, About, LinkedIn¹⁴).

Dr. sc. Sandra Križić Roban povjesničarka je umjetnosti i likovna kritičarka. Zaposlena je na Institutu za povijest umjetnosti u Zagrebu, a osim toga, bavi se kritikom, kustoskom praksom i pisanjem. Istražuje suvremenu umjetnost u Hrvatskoj i Europi, fotografiju u Hrvatskoj od 1950. do danas te modernu i suvremenu arhitekturu. Dobitnica je Nagrade Hrvatske sekcije AICA za likovnu kritiku (2006.) i Povelje Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske (2011.). Zajedno s Nenadom Robanom vodila je program Galerije Križić Roban (1999. – 2007.), bila je kustosica dviju međunarodnih izložbi fotografije u organizaciji Hrvatskog fotosaveza (*Ostati ili otići* s Christine Frisinghelli, 2004.); *Tražeci mjesto za zaborav*, 2008.) te je jedna od pokretačica neprofitne udruge *Ured za fotografiju*. Kontinuirano istraživanje suvremene fotografije omogućilo joj je da bude partnerica na projektu *Forgotten Heritage – European Avant-Garde Art*. (Institut za povijest umjetnosti, Biografija: dr. sc, Sandra Križić Roban¹⁵)

Bojan Mrđenović profesor je na Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu te se bavi fotografijom i filmom. Diplomirao je na preddiplomskom studiju Povijesti umjetnosti i informacijskih znanosti u Zagrebu, zatim je 2012. godine diplomirao na preddiplomskom studiju filmskog i TV snimanja na ADU te je 2015. završio diplomski studij istog smjera. Na samostalnim izložbama fotografije izlagao je nekoliko serija fotografije pod nazivima *Dobrodošli*, *Budućnost*, *Uvozna pustinja*, *Toplice*, *Grčki dnevnik*, *Magistrala* te *Priroda*, *kemija i društvo*. Serije fotografija *Toplice* i *Grčki dnevnik* objavljene su i u obliku knjiga. Sudjelovao je na brojnim grupnim izložbama u Hrvatskoj i u inozemstvu. Dobitnik je nagrade festivala *Rovinj Photodays* u kategoriji *Arhitektura* (2013. godine), zatim nagrade *Red Carpet Art Award* za mlade umjetnike te je ujedno i prvi dobitnik nagrade *Marina Viculin* za razvoj fotografskog stvaralaštva. (Bojan Mrđenović:, CV¹⁶)

¹⁴ Lea Vene, About, LinkedIn <https://hr.linkedin.com/in/lea-vene-a5296b205> pristupljeno 10. 08.2021. godine

¹⁵ Institut za povijest umjetnosti, Biografija: dr. sc, Sandra Križić Roban <https://www.ipu.hr/article/hr/31/dr-sc-sandra-krizic-roban> pristupljeno 10. 08.2021. godine

¹⁶ Bojan Mrđenović, CV <http://bojanmrdenovic.com> pristupljeno 10. 08.2021. godine

6.1. Razvijenost fotografske scene u Hrvatskoj – prednosti i nedostaci

Hrvatska fotografska scena imala je doista zlatnu eru kroz povijest. Nakon pedesetih godina 20. st. fotografska je scena nastavila svoj razvoj u drugom smjeru. Zajedništvo je fotografa nestajalo, a sama individualnost pojedinca – rasla. Hrvatska, kao i svaka druga zemlja, ima svoje prednosti i nedostatke na umjetničkoj sceni.

Bojan Mrđenović: „Mislim da je naša scena podjednako razvijena kao i fotografska scena drugih europskih zemalja, pogotovo kada uzmemo u obzir veličinu naše zemlje. Kada govorimo o razvijenosti, moramo uzeti u kontekst mjesto gdje živimo, Hrvatska je mala zemlja sa svega četiri milijuna stanovnika. Kada uzmemo u obzir veličinu naše zemlje, rekao bih da je Hrvatska fotografska scena dosta razvijena. Vrlo važan element razvijenosti, a i jedna od najvećih prednosti naše scene i sustava mogućnost je javnog financiranja kulture i umjetnosti. Nema razvijene scene bez infrastrukture koja tu scenu pokreće. U Hrvatskoj su prisutne galerije, javni natječaji za financiranje – od lokalnih do regionalnih te naposljetku međunarodni izbori financiranja. Ovakav demokratičan sustav omogućava umjetnicima da dobiju novčanu pomoć pri izradi autorskih radova, produkciji te na kraju samoj prezentaciji novonastalih radova, što svakako pridonosi razvitku i širenju scene.“

Dr. sc. Sandra Križić Roban: „Svakako da postoje brojni fotografi, pa već slijedom te činjenice, postoji i scena. Osim toga, scena je dodatno ojačana mogućnošću obrazovanja na ADU, pa tako dio scene predstavljaju i mladi fotografi. Scenu, naravno, činimo i svi mi koji se bavimo pojedinim aspektima fotografije. Nedostaje središnje mjesto, sasvim sigurno da bi muzej bio prijeko potreban, jer muzejske i galerijske institucije fotografiju prikupljaju uz sve ostale zbirke i medije, i ne bave se sustavno istraživanjem medija čiji je značaj za društvo u cjelini dalekosežniji nego što se to uobičajeno razumijeva. Mnogo toga disperzirano je, pa čak i mi koji se doista trudimo pratiti sva moguća događanja, nismo ih u stanju obuhvatiti. Postoje i nadalje aktivni fotografski klubovi, koji također čine dio scene, ali to je pak zasebna problematika.“

Lea Vene: „Veliki problem naše scene je to što ne postoji institucija koja je zadužena isključivo za fotografiju. Nemamo muzej fotografije niti ozbiljniju veću galeriju koja je posvećena ovom mediju, a ni nekakve fondove izvora financiranja koji se odnose isključivo za fotografiju. Mislim da je već ovo veliki izazov jer fotografija je jako vezana za suvremenu umjetnost, ali ima svoje specifičnosti. Izrada fotografije, fotografski projekti i organiziranje festivala i izložbi traže podosta visok budžet. Ne postoji veća infrastrukturna potpora niti kontinuirani program. Ono

što najviše nedostaje našoj sceni prostor je koji će cijelu godinu biti posvećen isključivo mediju fotografije. U muzejima fotografija je prisutna koliko stigne biti. Sam program nije povezan niti usustavljen. Bilo bi idealno kada bi određen grad ili država bili inicijator i odvojili prostor te financije za poboljšanje i popularizaciju fotografske scene. Među članovima kruga Organ Vida već nekoliko godina postoji inicijativa za otvaranje centra koji će biti posvećen fotografiji, ali bi program izlazio van samoizlagačkog formata. Cilj ovakvog centra bio bi istovremeno zadovoljavanje više stavki scene pa bi sam program uključivao i edukativni i akademski rad, knjižnicu i, naravno, izložbeni program. To je ono što našoj sceni nedostaje. Iz jednog okvira nezavisne organizacije kao što je Organ Vida, trebao bi nam ozbiljniji financijski "boost" koji je jako teško dobiti za ovakvu inicijativu, a, nažalost, do sada se nije pokazalo da bi se na institucijskoj razini ovakav centar mogao otvoriti.“

Nepobitna je činjenica da fotografska scena u Hrvatskoj postoji. Kada se uzme u obzir veličina naše zemlje, fotografska je scena do jedne mjere kvalitetno razvijena. Prisutni su domaći i međunarodni natječaji te festivali fotografije, mogućnost sveučilišnog obrazovanja fotografa uz mogućnost izlaganja radova u različitim galerijama. Velika je prednost našeg sustava mogućnost javnog financiranja umjetnika koje znatno olakšava pitanje egzistencije. U sustavu financiranja, bilo da je riječ o lokalnom, regionalnom ili međunarodnom izboru financiranja, ima mjesta za napredak. Umjetnička scena vrlo je zastupljena i unazad nekoliko godina znatno se proširila, stoga bi se i sam sustav i izbori financiranja trebali podijeliti na grane umjetnosti kako bi proširili samu kvotu dijeljenja sredstava. Naša scena, kao i svaka, ima i svoje nedostatke. Najveći je nedostatak hrvatske fotografske scene što joj institucije ne posvećuju dovoljno pažnje. Za dodatni razvoj i proširenje ove grane vizualne umjetnosti prijeko je potrebna institucija poput muzeja ili centra koja će fotografiju staviti u prvi plan svog programa. Nedostaje državna institucija koja će nuditi obrazovanje svim ljubiteljima fotografije, mogućnost prostora za izlaganje autorskih radova, seminara i radionica te tako potaknuti interes publike i pružiti motivaciju profesionalnim i amaterskim fotografima.

6.2. Edukacija i obrazovanje fotografa

Edukacija se i obrazovanje fotografa kroz povijest znatno mijenjalo, od prvih fotoklubova, do tečajeva i radionica. Danas postoji mogućnost fakultetskog obrazovanja u ovoj grani umjetnosti. Mogućnost sveučilišnog obrazovanja čini ozbiljniji preokret na fotografskoj sceni.

Bojan Mrđenović: „Fotografija se u Hrvatskoj studira na ADU – jedinom mjestu gdje se na sveučilišnoj razini možete educirati o fotografiji i školovati se kao fotograf umjetnik. U našoj je tradiciji da se o fotografiji uči na Odsjeku filma i snimanja. Od uvođenja bolonjske reforme postoje dva razdvojena studija, preddiplomski i diplomski studij. Na preddiplomskom su studiju obuhvaćena područja fotografije, snimanja i oblikovanja svjetla, a na diplomskom studiju postoje tri usmjerenja gdje se student odlučuje za jedno od njih. Na Akademiji su česte polemike bi li bilo bolje da se ta dva studija potpuno razdvoje – snimanje i fotografija, da budu dva različita odsjeka ili da smo i dalje zajedno. Mnogi smatraju da je zapravo vrlo korisno što se fotografija nalazi pod Odsjekom snimanja jer obuhvaća šire područje i polaznik prikuplja znanje iz drugih područja vizualne umjetnosti osim same fotografije. Ovakva vrsta studija ostavlja širi prostor za djelovanje, što je važno za sam kontekst veličine naše zemlje. Trend je u Europi, pa i u svijetu suvremene umjetnosti, da djelovanje umjetnika nije samo u jednoj grani, već u njih nekoliko. Različite kategorije umjetnosti povezale su se zahvaljujući razvoju tehnologije pa su tako, primjerice, zbog opcije snimanja na fotoaparatom, mnogi fotografi danas postali snimatelji te na fotografskim izložbama zato ima sve više videoradova.“

Lea Vene: „Svakako je veliki zaokret otvorenje diplomskog studija iz područja fotografije, što je uvelike promijenilo stanje na sceni. Fotografi su dotad studirali fotografiju i snimanje, što je povezano, ali opet i nije. S otvaranjem MA jako se proširio krug umjetnika koji su specijalizirani za fotografiju. Ono što nam nedostaje druga je vrsta neformalne edukacije, programi koji nisu obični tečajevi, već možda neka vrsta proširenog radioničkog programa. Tu se i Galerija Spot i Ured za fotografiju znatno trudi. Mi smo svake godine preko organizacije Organ Vida pokušavali s nekim stranim gostom ponuditi drugačiji tip edukacije. Moglo bi se još štošta nadograditi. Mislim da bi bilo jako dobro kada bi fotografija bila više povezana s Akademijom likovnih umjetnosti, možda bi takvo mjesto bilo plodonosnije nego na ADU jer ipak je riječ o vizualnoj umjetnosti. Rekla bih da imamo par točaka koje su nekako nepovezane u edukativnom sustavu, ali postoje mjesta, ljudi i interes te mislim da bi se edukacija mogla dodatno razviti i poboljšati. Smatram da imamo jako dobre temelje na sceni i bilo bi odlično za pomak vidjeti nekakve institucionalne inovacije.“

U cjelokupnom hrvatskom sustavu obrazovanja postoji veliki potencijal za poboljšanjem, pa tako i u sustavu obrazovanja u području fotografije. Akademija dramske umjetnosti nudi svojim studentima mogućnost završetka preddiplomskog i diplomskog studija fotografije. Preddiplomski je studij integrirani studij koji uključuje fotografiju, snimanje i oblikovanje svjetla, dok se diplomski studij odnosi na specijalizaciju zanimanja – snimatelj ili fotograf. Osim Akademije, na

raznim drugim fakultetima fotografija čini jedan dio silabusa. U Hrvatskoj postoji i velik broj tečajeva i radionica koje omogućuju dodatno, prošireno znanje u području fotografije. Same radionice i tečajevi mogli bi se poboljšati tako da nude i znanje iz teorije fotografije, pružaju savjete i slobodu pri izradi autorskih radova te omoguće prostor za izlaganje novonastalih radova. Ovakav program potaknuo bi interes javnosti, ali i motivirao fotoamatere da se okušaju u umjetničkim aspektima ovog medija.

6.2.1. Uvođenje Preddiplomskog studija fotografije

Iako postoji diplomski studij fotografije, česta je nedoumica institucija treba li uvesti i preddiplomski studij čiji će fokus u silabusu biti isključivo na fotografiji? Veliki je broj ljubitelja fotografije, no pitanje je koliki je broj ljudi spreman svoju karijeru posvetiti umjetničkoj fotografiji.

Bojan Mrđenović: *„Bila je velika želja za uvođenjem posebne katedre fotografije i pretpostavka je bila da će interes biti znatno veći, međutim, zadnjih godina svjedočimo da potražnja za studijem i nije toliko velika. Veća je potražnja za integriranim studijem fotografije, snimanja i oblikovanja svjetla na preddiplomskom studiju, nego isključivo fotografije na diplomskom studiju. Situacija pokazuje da je broj kandidata koji se odlučuju za prijamni ispit diplomskog studija fotografije jako malen. Vjerujem da je razlog tome i veličina naše zemlje i samo tržište rada. Ako želite biti isključivo fotograf umjetnik, pitanje egzistencije pomalo je upitno i odluka je dosta riskantna. Mali je broj ljudi koji si može priuštiti taj rizik. Preddiplomski studij omogućuje veću mobilnost i fleksibilnost, znatno je široka primjena znanja, dok je fotograf umjetnik uže zanimanje u kojem se pronalazi manji broj polaznika. Broj fotografa u današnje je vrijeme doista velik, zasićenost je velika i teško je egzistencijalno se održati na umjetničkoj sceni.“*

Prema navedenom iskazu, nema potrebe za odvajanjem smjerova preddiplomskog studija snimanja. Potražnja je za integriranim studijem veća jer silabus studija obuhvaća šire zanimanje od onog fotografskog, što studentima omogućuje veću fleksibilnost i sigurnost nakon završetka studija. Kada se potražnja na tržištu rada poveća i fotografska scena poboljša, pretpostavka je da će interes i potražnja za uvođenjem preddiplomskog studija fotografije biti znatno veća.

6.3. Problematika struke

U ovom potpoglavlju istražuje se problematika struke s kojom se fotografi u Hrvatskoj susreću. Kao jedan nedostatak hrvatske fotografske scene ističe se mali broj institucija čiji je fokus rada fotografija. Mali broj institucija koje promoviraju autorske radove i omogućavaju prostor za izlaganje i prezentacije jedna je od nekoliko komponenti problematike struke.

Bojan Mrđenović: *„Ako negdje postoji prostor za poboljšanje, onda je to u području institucionalne podrške i prilika za rad nakon fakulteta. Bez dobre infrastrukture nema dobre scene. Bez kvalitetnog i dostatnog financiranja - nema scene. Najveći je problem fotografa podrška izvana koju dobivaju, odnosno ne dobivaju. Često se fotografija obezvrjeđuje, sam trud, angažman i vrijeme nisu prepoznati. Nažalost, institucije vrlo olako shvaćaju ovaj posao. U ovom svijetu fotografi neće opstati bez podrške. Navedeno je vidljivo na studentima koji upisuju Akademiju. Dolaze s velikim ambicijama, no kasnije se zapravo ne uspiju održati u svijetu umjetnosti.“*

Dr. sc. Sandra Križić Roban: *„Najveće poteškoće fotografa prema mom su mišljenju oskudna scena, nedostatak tržišta, malo institucija koje prate fotografiju, slabi produkcijski uvjeti, nedovoljna zainteresiranost za kritiku i teoriju fotografije te vrlo skromno sudjelovanje na međunarodnoj sceni. Ali o tome će zasigurno više znati oni sami. Pratila sam nekoliko mladih autora koji su zabljesnuli i oko kojih se stvorila medijska “napetost” unatoč tome što su tek kraće vrijeme bili na sceni. Gotovo svi oni rade komercijalno, a u umjetničkom smislu nisu se nastavili razvijati. Naravno da shvaćam da od nečega moraju živjeti, ali s druge strane, kao da su prerano odustali. Nažalost, danas više ne postoje mediji koji “trpe” fotografske “ispade” kakve su snimali svojedobno fotografi iz Poletovog kruga, Studentskog lista ili drugih časopisa koji su redovito, bez obzira na usmjerenje, promovirali tzv. autorsku fotografiju. Količina vizualnog materijala danas je nesavladiva, dostupna je prvenstveno online i čitava ta situacija djeluje na kvalitetu.“*

Oskudna scena glavna je problematika s kojom se susreću fotografi u Hrvatskoj. Nedostatak gradskih i državnih institucija koje u svojim programima promoviraju autorske radove i umjetnike, nedovoljan broj međunarodnih i regionalnih natječaja te nedostatak kvalitetnijih tekstova i portala koji donose kritiku, osvrte i informacije o fotografskoj sceni čimbenici su koji fotografsku scenu u Hrvatskoj umanjuju i dovode u pitanje mogućnost egzistencije umjetnika u ovoj grani vizualnih komunikacija. Veća podrška institucija, Ministarstva kulture i Vlade, rezultirat će poboljšanjem

scene i mogućnošću njenog širenja i dodatnog razvoja. Razvitak i poboljšanje scene rezultirat će i većom potražnjom na tržištu.

6.4. Portal kao alat popularizacije fotografije

Mediji su jedan od alata popularizacije kulture i umjetnosti. Promocija putem portala može dovesti do jačanja i proširenja scene, javnosti i publike, stoga se *web*-portali mogu promatrati kao alati koji pridonose popularizaciji određene struke, događaja ili osobe. U Hrvatskoj tri portala u svojim radovima obuhvaćaju medij fotografije, a to su *Vizkultura*, *Kulturpunkt* i *Suvremena hrvatska fotografija*.

Dr. sc. Sandra Križić Roban: *„Da budem posve iskrena, malo toga pratim. Postoji nekoliko mjesta koja ću provjeriti, ali svjesna sam koliko je teško osloniti se na ovu vrstu promocije nečijeg rada. Recimo, portal Suvremena hrvatska fotografija muku muči s autorima u trenutku kad trebaju ažurirati svoje umjetničke serije i proteći će mjeseci prije nego to naprave. Neki se ni ne odazovu. Mnogi umjetnici nemaju vlastite web-stranice, a ako ih imaju, pitanje je jesu li ažurirane. Za sve to potrebno je daleko više truda nego što netko može zamisliti. Preferiram vidjeti otisnute fotografije, razgovarati s umjetnicima, tako da su portali ona prva stepenica koja može pružiti osnovni podatak, ali ne više od toga. Dakako da online-sadržaj olakšava dostupnost, dok istodobno mnogo toga tek “preletimo”. Bilo kakav ozbiljniji rad zahtijeva drugačiji pristup.“*

Lea Vene: *„Naša je scena jako mala, nema toliko portala koji pišu o fotografiji. Suvremena hrvatska fotografija jedini je portal koji pokušava imati nekakav kontinuitet kritičkog pisanja o fotografiji. Tu su i Kulturpunkt i Vizkultura koji prate fotografiju i zbivanja na fotografskoj sceni. Samo fotografski portal ne postoji, osim portala Suvremena hrvatska fotografija, koji opet nije toliko kontinuiran. Jednom mjesečno izađe kritički tekst o fotografiji. Ne postoji časopis u online-izdanju niti rubrika koja je posvećena isključivo fotografiji, tj. uvijek ju čitamo u odnosu s drugim umjetnostima, što i nije loše jer ni jednu umjetnost ne treba izolirati.“*

Postojanost portala koji donose vijesti i informacije o fotografskoj sceni od velikog je značaja, no najveći nedostatak rada takvih portala - veća je posvećenost kritikama i osvrtima autorskih radova i izložbi. Mediji jako utječu na društvo i pojedinca, stoga bi *web*-portali mogli znatno doprinijeti razvoju fotografske scene. Kako bi napredak bio vidljiv, potrebni su kvalitetni i kontinuirani tekstovi koji će obuhvaćati i kritiku, osvrte, informacije te razgovore sa samim umjetnicima. Kvalitetan portal pojačat će širenje publike, veću posjećenost izložbi i zainteresiranost javnosti.

6.5. Interes javnosti i postojanost publike

Interes javnosti ono je što je potrebno svakoj grani umjetnosti, uključujući i umjetničkoj fotografiji. Bez publike, nema scene. Fotografska scena ovisi o postojanosti javnog interesa i količine publike. Veća zainteresiranost društva automatski rezultira poboljšanjem scene i većom potražnjom na tržištu.

Bojan Mrđenović: „Rekao bih da na ovom području postoji veliki paradoks. Velik broj ljudi zainteresiran je za fotografiju. ali češće su ljudi zainteresirani za fotografiju tako da se njome bave –fotografiraju svoju obitelj, vrt, hranu, putovanja i slično. Postoji veliki broj ljudi koji dijele strast prema fotografiji i fotografiranju, ali onda kada od te nekakve hobi-razine prijedemo na umjetničku razinu – izradu autorskih radova, odlaske na izložbe, sudjelovanja na natjecajima, ljude koji prate fotografsku scenu... Tu se odjednom broj zainteresiranih drastično smanjuje. Fotografija je često tu kao nekakava vrsta dnevnika, ali kada je u pitanju umjetnički kontekst, broj ljudi vrlo je mali. Interes svakako postoji, prisutna je aktivna i živahna scena fotoamatera, ali kada govorimo o stepenici iznad, mali broj ljudi probije tu granicu. Posjeti izložbama i interes za fotografskom scenom i nisu toliko veliki u odnosu na to koliko je ljudi oko nas koji vole fotografiju. Moglo bi se očekivati da taj interes bude veći, ali to se može promijeniti kroz edukaciju u školama ili institucije kao što su fotoklubovi, radionice, seminari i slično. Fotografija je vrlo popularna, ali autorska fotografija nije.“

Dr. sc. Sandra Križić Roban: „Ispričat ću vam nešto o interesu publike, a što proizlazi iz vlastitog iskustva. Prije nekoliko godina priredila sam simpozij o fotografiji, bila je riječ o pitanju traume, važnom unutar fotografskog konteksta koji ju od svog otkrića kontinuirano prati i prikazuje. Tom prilikom u Zagrebu je gostovalo nekoliko inozemnih fotografa, urednika fotografskih časopisa, teoretičara i predavača. U trenutku kad je o trojici fotografa iz Hrvatske govorila jedna izuzetno draga i kvalitetna mlada kolegica, dvorana se odjednom ispunila jer svi su oni i njihovi kolege željeli čuti što se o njima govori. Sve one prije i poslije, sve druge govornike, jednostavno nije zanimalo. Od 2015., otkad u Galeriji Spot održavamo izložbeni program, primjećujem koliko je teško privući publiku ako izlaže strani umjetnik. Nedostatak znatiželje i interesa izvan onog što nas svakodnevno okružuje primjetan je i porazan za scenu. Zaključujem da interes publike postoji, u velikoj mjeri ovisi o osobnim poznanstvima i međusobnim interesima, dok sve što izlazi iz tog okvira prati manji broj posjetitelja. Mi smo zato počeli raditi videovodstva po izložbama, nedavno smo počeli snimati i videorazgovore, dio aktivnosti plasiramo online, prvenstveno za onu publiku koja nije u Zagrebu, ali i za one koji misle da je dovoljno provjeriti

što se zbiva putem weba ili društvenih mreža. Nažalost, to je realnost, iako smatram da je na taj način nemoguće doprijeti do brojnih važnih pojedinosti koje umjetnici posreduju svojim radom. Ipak, sve naše aktivnosti i predavanja prati dovoljno publike pa se čini da smo tijekom proteklih godina oformili jedan dio publike koji kontinuirano prati većinu onog što priređujemo. Za druge institucije ne mogu govoriti. Davnih dana, kad je Galerija suvremene umjetnosti – u sklopu CEFFT-a, ali i drugih svojih sadržaja, priređivala fotografske izložbe, svi koji su držali fotoaparati u ruci, dolazili su na otvorenja. Danas to jednostavno nije tako.“

Lea Vene: „Mi nekako imamo baš dobar odaziv na festivalski program (Organ Vida), dapače, kako smo već par godina u MSU, reklama za festival je puno veća nego kada su se izložbe održavale u nekim manjim prostorima. Ostvarili smo rekordne brojke u usporedbi s nekim drugim umjetničkim programima koji se odvijaju u muzeju. Osim toga, imali smo izložbu u galeriji Kranjčar i rezultat je sličan, količina posjetitelja je neusporediva s nekim drugim umjetničkim programom. Sve što radimo, čini se da jako dobro korespondira s puno širom publikom od umjetničke, a to je često izazov kada radiš nekakav umjetnički program iz područja vizualnih umjetnosti. Limitiran si na uži kulturni krug. Nešto ima u fotografiji što ju čini prihvatljivijom i razumljivom širem dijelu publike. To je zapravo izvrstan medij za rad jer poruka koju šalješ i projekti koje želiš pokazati dolaze do puno šireg profila ljudi.“

Fotografija je zastupljena u gotovo svakom poslu i vrlo je popularna u svakodnevnom životu, ali kada je riječ o umjetničkoj fotografiji i autorskim radovima, zainteresiranost i potražnja znatno se smanjuju. Za suvremenu umjetničku fotografiju postojana je publika, no ne u dovoljnoj količini. Postoji veliki interes za fotografiju, ali znatno manji za umjetnički aspekt ovog medija. Interes javnosti može se znatno poboljšati, a to se može postići uz pomoć promocija putem *web*-portala, časopisa te državnih i regionalnih institucija. Podrška fotografima i njihovim autorskim radovima usko je povezana s interesom javnosti, a to je ono što nedostaje domaćoj sceni. Međunarodni festival *Organ Vida* koji ima podršku institucije – MSU i drugih galerija pa ima vrlo dobar odaziv javnosti na izložbe i radionice. Promocija koju festival dobiva rezultira popularizacijom festivala i sve većom zainteresiranošću društva. Mediji su ti koji imaju glavnu ulogu u promidžbi kulture i umjetnosti uključujući fotografiju te fotografsku scenu. Promocija autora i njihovih radova, radionica i seminara te manjih i većih natječaja i izložaba rezultirat će širenjem publike i samim time, povećanjem potražnje na tržištu rada.

7. Zaključak

Hrvatska se fotografska scena kroz povijest pa do danas znatno mijenjala. Hrvatski fotografi 20. stoljeća imali su veliki uspon na domaćoj, ali i svjetskoj sceni. Zagrebačka škola fotografije, odnosno Fotoklub Zagreb, ostali su zapamćeni u cijelome svijetu te zasigurno ostavili trag i na današnjoj sceni. Fotoklub Zagreb i danas je aktualan, no u drugoj polovici 20. stoljeća klub se nastavio razvijati u drugom smjeru. Ono što je činilo prve radove toliko izuzetnima bilo je zajedništvo umjetnika, radovi su imali slične karakteristike koje su bile prepoznate i hvaljene u cijelom svijetu. Kada su se umjetnici fotografi fokusirali na individualne autorske radove i karakteristike fotografija, Zagrebačka škola fotografije postala je dio zlatne ere povijesti hrvatske fotografske scene. Kroz nekoliko desetljeća Hrvatska fotografska scena doživjela je procvat u drugom smjeru. Početkom 1960-ih godina, fotografija dobiva prošireno izdanje. Autori se u svojim radovima koriste raznim tehnikama van kamere poput tempera, fotokemikalija i sličnog. Autentičnost, originalnost, kreativnost i inovativnost vežu se za razdoblje od 1960-te pa sve do danas. Veliku ulogu u formiranju današnje fotografske scene imao je i omladinski časopis Polet koji je fotografiji posvetio veliku pozornost i omogućio širenje tradicionalnog shvaćanja novinske fotografije. S vremenom je i broj tečajeva i fotoklubova znatno narastao te su umjetnici dobili mogućnost sveučilišnog obrazovanja u okviru fotografije. Akademija dramske umjetnosti jedina je institucija u Hrvatskoj koja nudi preddiplomski i diplomski studij fotografije u pogledu umjetničkog aspekta. Uvođenje diplomskog studija zasigurno je pridonijelo razvoju fotografske scene i proširenju broja umjetnika. Ono što također pridonosi razvoju domaće fotografske scene, međunarodni su natječaji i festivali fotografije. Posebno bih izdvojila *Međunarodni festival fotografije Organ Vida* i *Rovinj Photodays*, dva svjetski poznata festivala fotografije koji čine iznimno bitan dio hrvatske fotografske scene, a odaziv na festivale svake je godine sve veći. Iako ima prostora za uvođenje dodatnih regionalnih i međunarodnih festivala i natječaja fotografije, *Organ Vida* i *Rovinj Photodays* zasigurno čine odličan temelj. Promocija je jedan od načina popularizacije kulture i umjetnosti pa tako i fotografije. U Hrvatskoj postoje tri neprofitna *web*-portala koja prate hrvatsku fotografsku scenu, a to su *Vizkultura*, *Kulturpunkt* i *Suvremena hrvatska fotografija*. Na ovom području fotografske scene prostora za napredak ima na pretek. Sceni je potreban *web*-portal ili časopis koji će kontinuirano donositi kritike i osvrte na događaje, autorske radove i time zainteresirati javnost te potaknuti umjetnike na kreiranje autorskih radova.

Istraživački dio rada sastoji se od intervjua sa sugovornicima koji su blisko povezani s hrvatskom fotografskom scenom. Dr. sc. Sandra Križić Roban, Bojan Mrđenović i Lea Vene iznijeli su svoje subjektivno mišljenje o različitim komponentama hrvatske fotografske scene.

Problematika s kojom se fotografi susreću polazi od činjenice da je hrvatska fotografska scena nedovoljno razvijena, a samim time i tržište rada. Ono što našoj sceni najviše nedostaje je institucija, državna ili lokalna, koja će cijelu godinu biti posvećena fotografiji. Muzej ili centar koji će u prvom planu imati medij fotografije te u svom programu obuhvatiti edukaciju, radionice, večeri s poznatim fotografima i, naravno, omogućiti prostor za održavanje izložbi te time potaknuti fotografe na izradu autorskih radova, ali i zainteresirati javnost. Samim postojanjem institucije koja će biti posvećena prvenstveno fotografiji, umjetnici će dobiti podršku koja im nedostaje. Iako u našoj zemlji postoji mogućnost javnog financiranja, broj fotografa iz godine u godinu se povećava, a kvota za natječaj javnog financiranja ostaje ista. Natječaj za financiranje odnosi se na sve grane umjetnosti. Veliki napredak bi bio kada bi svaka grana umjetnosti imala zaseban natječaj koji će obuhvaćati veći broj ljudi. Kako bi scena nastavila svoj razvoj, a time i samo tržište rada, potrebno je umjetnicima pružiti veću financijsku podršku. S većim budžetom poboljšat će se i produkcijski uvjeti koji trenutno čine jednu komponentu problematike s kojom se susreću fotografi u Hrvatskoj. Veća podrška države, Vlade i Ministarstva kulture rezultirat će i povećanjem interesa javnosti. Sva navedena problematika usko je povezana, a najjednostavnije rješenje za niz komponenti, veća je podrška umjetnicima čiji nedostatak čini glavnu problematiku. Hipoteza koja je postavljena u uvodu rada ispostavila se točnom. Fotografska je scena u Hrvatskoj postojana, no nedovoljno razvijena. Prostora za napredak i poboljšanje ima u raznim komponentama scene – edukaciji i obrazovanju, natječajima, produkciji i ponajviše u samim medijima koji imaju veliki potencijal popularizirati fotografiju i proširiti njenu publiku. Odličan prvi korak ka poboljšanju scene bilo bi otvaranje muzeja ili centra koji će biti posvećen isključivo mediju fotografije. Hrvatska fotografska scena ima odličan temelj koji je prvenstveno potreban za daljnji razvoj.

KLON
ALTERNATIVA

Sveučilište
Sjever

SVEUČILIŠTE
SIEVER

**IZJAVA O AUTORSTVU
I
SUGLASNOST ZA JAVNU OBJAVU**

Završni/diplomski rad isključivo je autorsko djelo studenta koji je isti izradio te student odgovara za istinitost, izvornost i ispravnost teksta rada. U radu se ne smiju koristiti dijelovi tuđih radova (knjiga, članaka, doktorskih disertacija, magistarskih radova, izvora s interneta, i drugih izvora) bez navođenja izvora i autora navedenih radova. Svi dijelovi tuđih radova moraju biti pravilno navedeni i citirani. Dijelovi tuđih radova koji nisu pravilno citirani, smatraju se plagijatom, odnosno nezakonitim prisvajanjem tuđeg znanstvenog ili stručnoga rada. Sukladno navedenom studenti su dužni potpisati izjavu o autorstvu rada.

Ja, Isabell Janjanin (ime i prezime) pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog/ (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj (upisati naslov) te da u navedenom radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova.

Student/ica:

Isabell Janjanin
Isabell Janjanin
(vlastoručni potpis)

Sukladno Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju završne/diplomske radove sveučilišta su dužna trajno objaviti na javnoj internetskoj bazi sveučilišne knjižnice u sastavu sveučilišta te kopirati u javnu internetsku bazu završnih/diplomskih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Završni radovi istovrsnih umjetničkih studija koji se realiziraju kroz umjetnička ostvarenja objavljuju se na odgovarajući način.

Ja, Isabell Janjanin (ime i prezime) neopozivo izjavljujem da sam suglasan/na s javnom objavom završnog/diplomskog (obrisati nepotrebno) rada pod naslovom Suvremena umjetnička fotografija u Hrvatskoj (upisati naslov) čiji sam autor/ica.

Student/ica:

Isabell Janjanin
Isabell Janjanin
(vlastoručni potpis)

8. Literatura

KNJIGE:

1. Mikota, M. 2000. *Kreacija fotografijom*. V.D.T. Zagreb.
2. Scharf, A. 1975. *Art And Photography*. Penguin Books. Middlesex.
3. Grčević, N. 1982. *Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj*. Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske. Zagreb.
4. Ziegler G. 1997. *Digital Focus - the new media of photography*. Nippan. Krefelder.
5. Košćević Ž. 2000. *Fotografska slika – 160 godina fotografske umjetnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

MREŽNI I ELEKTRONIČKI IZVORI:

1. Lončar, J. 2020. *Pejzažna fotografija*. Završni rad. Zagreb.
https://eprints.grf.unizg.hr/3254/1/Z1084_Lončar_Josipa.pdf (pristupljeno 20. 06. 2021.)
2. *Hrvatska enciklopedija*. 2021. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Fotografija.
<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=20254> (pristupljeno 20. 06. 2021.)
3. Dr. sc. Gržina, H. 2018. *Što je fotografija?* Zagreb.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=318823 (pristupljeno 20. 06. 2021.)
4. Viculin, M. 2012. *TKO SAM JA KOJI GLEDAM? FOTOGRAFIJA DEVEDESETIH U HRVATSKOJ*. Zagreb.
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=273795 (pristupljeno 01. 08. 2021.)

5. Lozić, V. 2011. *Zagrebačka škola fotografije (1930. - 1950.)*. Fotoklub Zagreb. Zagreb.
[file:///C:/Users/User/Downloads/33_42_1_4_2011_Vladko_Lozic%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/33_42_1_4_2011_Vladko_Lozic%20(5).pdf)
(pristupljeno 01. 08. 2021.)
6. Zrinščak, I. 2013. *ZLATNO DOBRA HRVATSKE FOTOGRAFIJE*. Završni rad. Zagreb.
https://eprints.grf.unizg.hr/1522/1/DB294_Zrinscak_Irena.pdf (pristupljeno 01.08.2021.)
7. Antonini, N. 2019. *IGNJAT HABERMÜLLER I FOTOGRAFI FOTOKLUBA ZAGREB 1930-IH*. Zagreb. <https://core.ac.uk/download/pdf/270117802.pdf> (pristupljeno 01. 08. 2021.)
8. Avantgarde Museum, *Željko Jerman*
<https://www.avantgardemuseum.com/hr/museum/kolekcija/zeljkojerman~pe4552/#overlay>
y (pristupljeno 21.08.2021.)
9. Avantgarde Museum, *Tomislav Gotovac*
<https://www.avantgardemuseum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislavgotovac~pe4556/#overlay> (pristupljeno 21. 08. 2021.)
10. *Suvremena hrvatska fotografija, Željko Borčić – Transformativna snaga fotografije*
<https://croatianphotography.com/zeljko-borcic-transformativna-snaga-fotografije/>
(pristupljeno 29.08.2021.)
11. Hlevnjak B. 1986. *Fotografija devedesetih iz perspektive hrvatske stvarnosti*, Institut za povijest umjetnosti https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_58-1996_030-043_Hlevnjak.pdf (pristupljeno 29.08.2021.)
12. ADU – Odsjek snimanje, Bilješka o autoru, Pavo Urban
http://snimanje.adu.hr/izlozbe/urban/urban_biljeska.html (pristupljeno 09.09.2021.)
13. Franulić M. 1989. *Poletova fotografija – deset godina kasnije*
https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_45-46-1989_040-053_Franulic.pdf
(pristupljeno 30.08.2021)

14. Perkec M. 2016. *Fotografije Mije Vesovića*. Završni rad. Zagreb
<http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/7546/1/Diplomski%20rad%20%20Fotografija%20Mije%20Vesovića.pdf> (pristupljeno 30.08.2021.)
15. Akademija dramske umjetnosti <https://www.adu.unizg.hr> (pristupljeno 02. 08. 2021.)
16. Konjačić, M. 2016. *Analiza fotografskih natječaja*. Završni rad. Varaždin.
<https://repozitorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A1078/datastream/PDF/view>
(pristupljeno 04. 08. 2021.)
17. *Rovinj Photodays*. <https://photodays-rovinj.com> (pristupljeno 04. 08. 2021.)
18. *Rovinj Photodays*. Arhiva kataloga <https://photodays-rovinj.com/o-festivalu/arhiva-kataloga/> (pristupljeno 04. 08. 2021.)
19. *Organ Vida* – Međunarodni festival fotografije. <https://ovfestival.org/hr/> (pristupljeno 04. 08. 2021.)
20. OVMag. 2021. *Poziv za predlaganje radova za Nagradu Marina Viculin 2021./22.* (2021.)
<https://ovmag.org/hr/poziv-za-predlaganje-umjetnickih-radova-za-nagradu-marina-viculin-2021-2022/> (pristupljeno 04. 08. 2021.)
21. *Suvremena hrvatska fotografija*. web-portal. <https://croatian-photography.com>
(pristupljeno 08. 08. 2021.)
22. *Vizkultura*. web- portal. <https://vizkultura.hr> (pristupljeno 08. 08. 2021.)
23. *Kulturpunkt.h*. web- portal <https://www.kulturpunkt.hr/content/o-kulturpunktu>
(pristupljeno 08. 08. 2021.)
24. *Suvremena hrvatska fotografija*. Ured za fotografiju. <https://croatian-photography.com/o-nama/> (pristupljeno 08. 08. 2021.)
25. Lea Vene. Biografija. LinkedIn. <https://hr.linkedin.com/in/lea-vene-a5296b205>
(pristupljeno 10. 08. 2021.)
26. Institut za povijest umjetnosti. dr. sc. Sandra Križić Roban. Biografija.
<https://www.ipu.hr/article/hr/31/dr-sc-sandra-krizic-roban> (pristupljeno 10. 08. 2021.)

27. Knjižara Ljevak. dr. sc. Sandra Križić Roban <https://www.ljevak.hr/3634-sandra-krizic-roban> (pristupljeno 10. 08. 2021.)
28. Mrđenović, Bojan. CV. <http://bojanmrdenovic.com> (pristupljeno 10. 08. 2021.)
29. *Vizkultura*. 2017. Krištofić, Bojan. *Fotografija tjera da budem prisutan u trenutku*. <https://vizkultura.hr/intervju-bojan-mrdenovic/> (pristupljeno 10. 08. 2021.)

9. Popis slika

Slika 1 Tošo Dabac – *Prelja*, preuzeto iz članka s web portala Global

<https://www.globalnovine.eu/vijesti/toso-dabac-u-msu-reportazne-fotografije-seoskog-zivota-kao-dokument-vremena/>

Slika 2 Ignjat Habermüller – *Kartaši*, preuzeto iz arhive Fotokluba Zagreb, Zbirka hrvatske fotografije <http://hrvatska-fotozbirka.com/hr/fotografija/351/>

Slika 3 Marijan Szabo - *Planinska paša*, preuzeto iz arhive Fotokluba Zagreb, Zbirka hrvatske fotografije <http://hrvatska-fotozbirka.com/hr/fotografija/1647/>

Slika 4 August Frajtić - *Kod pruda*, preuzeto iz arhive Fotokluba Zagreb, Zbirka hrvatske fotografije <http://hrvatska-fotozbirka.com/hr/fotografija/173/>

Slika 5 Richard Fuchs - Mikić i njegova sjena, preuzeto iz arhive Fotokluba Zagreb, Zbirka hrvatske fotografije <http://hrvatska-fotozbirka.com/hr/fotografija/215/>

Slika 6 Albert Starzyk – *Plesačica*, preuzeto iz arhive Fotokluba Zagreb, Zbirka hrvatske fotografije <http://hrvatska-fotozbirka.com/hr/fotografija/512/>

Slika 7 Željko Jerman – *Dva svijeta*, preuzeto s web stranice Avantgarde Museum

<https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/zeljko-jerman~pe4552/#overlay>

Slika 8 Željko Jerman - *Krpice života u mraku razočarenja*, preuzeto s web stranice Avantgarde

Museum <https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/zeljko-jerman~pe4552/#overlay>

Slika 9 Željko Jerman – *Ovo nije moj svijet*, preuzeto s web stranice Avantgarde Museum

<https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/zeljko-jerman~pe4552/#overlay>

Slika 10 Marijan Molnar – *Paradiso*, preuzeto s web stranice Avantgarde Museum

<https://www.avantgardemuseum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnicimarijanmolnar~pe4474/#overlay>

Slika 11 Željko Borčić, preuzeto s web stranice Dizajn.hr <http://dizajn.hr/blog/izlozba-zeljko-borcic-transformativna-snaga-fotografije-u-galeriji-spot/>

Slika 12 Tomislav Gotovac – Kino karte, preuzeto s web stranice Avantgarde Museum

<https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislav-gotovac~pe4556/#overlay>

Slika 13 Tomislav Gotovac – Maska smrti [https://www.avantgarde-](https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislav-gotovac~pe4556/#overlay)

[museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislav-gotovac~pe4556/#overlay](https://www.avantgarde-museum.com/hr/museum/kolekcija/umjetnici/tomislav-gotovac~pe4556/#overlay)

Slika 14 Antun Maračić - No grad, 1991., preuzeto s web stranice Antun Maračić

<http://antunmaracic.net/index.php/radovi/no-grad-1991---/>

Slika 15 Ivan Posavec – Na kraju puta, 1991., preuzeto iz online izdanja knjige Viculin Marine, 2012., Tko sam ja kojij gledam? Fotografija devedesetih u Hrvatskoj

[file:///C:/Users/User/Downloads/ZU_90_2012_022_035_Viculin%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/ZU_90_2012_022_035_Viculin%20(2).pdf)

Slika 16 Pavo Urban - Kamena prašina iznad grada, 1991., preuzeto s web stranice Lupiga

<https://www.lupiga.com/vijesti/ne-ponovilo-se-pavo-urban-posljednje-slike-hrabrog-fotografafa>

Slika 17 Pavo Urban – Virtue, 1991., preuzeto s web stranice CROWN – Croatian World

Network <http://www.croatia.org/crown/articles/9603/1/Croatian-Heroes-Pavo-Urban-defendedDubrovnik-with-his-camera.html>

Slika 18 Pavo Urban – Captured Light, 1991., preuzeto s web stranice Artsy.net

<https://www.artsy.net/artwork/pavo-urban-captured-light>

Slika 19 Naslovna stranica izdanja časopisa Polet, preuzeto s web stranice Stražarni lopov

<http://strazarni-lopov.blogspot.com>

Slika 20 Boris Štajduhar - Doris Dragović, preuzeto s web stranice Gloria

<https://www.gloria.hr/gl/zivot/kultura/otvorenje-izlozbe-“poletova-fotografija-u-originalu”-4730732>

Slika 21 Zabranjeno pušenje – Polet je kriv za sve (1985.), preuzeto s web stranice Stražarni lopov <http://strazarni-lopov.blogspot.com>

Slika 22 Fotografija objavljena u Poletu, autor: Milisav Vesović, preuzeto s web stranice

Instituta za povijest umjetnosti, Život umjetnosti, Franulić M., Poletova fotografija – deset

godina kasnije [https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_45-46-1989_040-](https://www.ipu.hr/content/zivot-umjetnosti/ZU_45-46-1989_040-053_Franulic.pdf)

[053_Franulic.pdf](#)

Slika 23 Logo međunarodnog festivala fotografije Organ Vida, preuzeto s web stranice festivala

<https://ovfestival.org/hr/>

Slika 24 Logo međunarodnog festivala fotografije Rovinj Photodays, preuzeto s web stranice

festivala <https://photodays-rovinj.com>

Slika 25 Logo web portala Vizkultura, preuzeto s web stranice portala <https://vizkultura.hr>

Slika 26 Logo web portala Kultupunk.hr, preuzeto s web stranice portala

<https://www.kulturpunkt.hr>

Slika 27 Logo web portala Suvremena hrvatska fotografija, preuzeto s web stranice portala

<https://croatian-photography.com>

Slika 28 Logo neprofitne udruge – Ured za fotografiju, preuzeto s web stranice Suvremena

hrvatska fotografija <https://croatian-photography.com/o-nama/>